

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΠΜΣ στην Οργάνωση και Διοίκηση Δημοσίων Υπηρεσιών, Δημοσίων Οργανισμών και Επιχειρήσεων

Διπλωματική Εργασία

Η γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση της κρίσης και η περίπτωση της Ελλάδας

**Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια
Μαρινοπούλου Εύχαρης
Α.Μ. 4042201802027**

Επιβλέπων Καθηγητής: Αναστασίου Αθανάσιος

ΤΡΙΠΟΛΗ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2020

Ευχαριστίες

Πρωταρχικά θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον εποπτεύοντα καθηγητή μου κύριο Αναστασίου Αθανάσιο για την πολύτιμη βοήθεια και καθοδήγηση του καθ' όλη την προσπάθεια εκπόνησης της διπλωματικής μου εργασίας. Ταυτόχρονα θα ήθελα να ευχαριστήσω τους καθηγητές του προγραμμάτων μεταπτυχιακών σπουδών για την γνώση που μου προσέφεραν.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω το σύζυγο και τα τρία παιδιά μου για τη στήριξη τους σε όλη τη διαδρομή επίτευξης των στόχων μου.

Περίληψη

Παρόλο που στην Ευρώπη υπάρχουν περισσότερες γυναίκες από άνδρες, οι γυναίκες επιχειρηματίες αντιπροσωπεύουν μόνο το ένα τρίτο των αυτοαπασχολούμενων στην ΕΕ. Υπάρχουν ορισμένοι πρόσθετοι παράγοντες (όπως ο συνδυασμός των επιχειρήσεων και της οικογένειας) που κάνουν την επιχειρηματικότητα λιγότερο ελκυστική για αυτές απ' ό,τι για τους άνδρες. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συνεργάζεται με τις χώρες της ΕΕ για να τα ξεπεράσει και να ενθαρρύνει περισσότερες γυναίκες να ξεκινήσουν τις δικές τους επιχειρήσεις.

Η γυναικεία δημιουργικότητα και το επιχειρηματικό δυναμικό είναι μια υπό εκμετάλλευση πηγή οικονομικής ανάπτυξης και θέσεων εργασίας που πρέπει να αναπτυχθούν περαιτέρω, σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η οποία επισημαίνει δυσκολίες πρόσβασης σε χρηματοδότηση, πληροφόρηση, δίκτυα και κατάρτιση ως μερικά από τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες επιχειρηματίες.

Η κατάρτιση και η εκπαίδευση διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην προώθηση της επιχειρηματικότητας των γυναικών και πρέπει να προσαρμόζονται στις ιδιαίτερες προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι γυναίκες και στους διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους προσεγγίζουν τις επιχειρήσεις, τις φιλοδοξίες τους, τις τομεακές επιλογές κ.λπ.

Η επιχειρηματικότητα των γυναικών συνδέεται στενά με την οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία: η μείωση του χάσματος μεταξύ των φύλων στην Ευρώπη στο χώρο εργασίας θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα ένα πρόσθετο εισόδημα ύψους 150 δισεκατομμυρίων ευρώ και 840.000 νέων θέσεων εργασίας.

Σημαντικοί όροι: γυναικεία επιχειρηματικότητα, ευρωπαϊκή ένωση, καινοτομία,

Abstract

Although there are more women than men in Europe, women entrepreneurs represent only one third of the self-employed in the EU. There are some additional factors (such as the combination of business and family) that make entrepreneurship less attractive to them than for men. The European Commission is working with EU countries to overcome them and encourage more women to start their own businesses. Women's creativity and entrepreneurship are an underutilized source of growth and jobs that need to be further developed, according to the European Commission, which identifies difficulties in accessing finance, information, networks and training as some of the barriers women face businessmen.

Training and education play an important role in promoting women's entrepreneurship and must be adapted to the particular challenges faced by women and the different ways they approach business, their ambitions, sectoral choices, etc. Women's entrepreneurship is closely linked to economic growth and prosperity: narrowing the gender gap in Europe in the workplace could result in an additional € 150 billion in income and 840,000 new jobs.

Important terms: women's entrepreneurship, European Union, innovation,

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

σελ.

Ευχαριστίες.....	1
Περίληψη.....	2
Abstract.....	3
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	6
Εισαγωγή.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	9
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	9
2.1 Θεωρητικό και Εννοιολογικό Πλαίσιο	9
2.1.1 Η έννοια της γυναικείας επιχειρηματικότητας	13
2.1.2 Η γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα	17
2.1.3 Η γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη	22
2.2 Οικονομική κρίση	23
2.2.1 Σύνδεση της γυναικείας επιχειρηματικότητας και της οικονομικής κρίσης	23
2.2.2 Οι παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	30
ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ	30
3.1 Στρατηγικές ανάπτυξης γυναικείας επιχειρηματικότητας	30
3.1.2 Κλαδική διάρθρωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας των γυναικών	35
3.1.3 Διακοπή λειτουργίας επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των γυναικών στην Ελλάδα	35
3.1.4 Επίπεδο εκπαίδευσης	36

3.1.5 Μερική και Πλήρης Απασχόληση	36
3.2 Ερευνητικά δεδομένα γυναικείας επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα	37
3.3 Ερευνητικά δεδομένα γυναικείας επιχειρηματικότητας στην Ευρώπη	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	45
ΔΕΔΟΜΕΝΑ.....	45
4.1 Δεδομένα για τους παράγοντες που επηρεάζουν την γυναικεία επιχειρηματικότητα	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Μεθοδολογία και Οικονομετρικό Υπόδειγμα	49
5.1 Panel Data.....	49
5.2 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των Panel Data.....	49
5.3 Hausman Test.....	52
5.4 Στόχος της μελέτης και Παρουσίαση των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν.	53
5.5 Περιγραφή δεδομένων	55
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΙ ΕΛΕΓΧΟΙ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....	57
Κεφάλαιο 7.....	66
Συμπεράσματα.....	66
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	68

Περιεχόμενα γραφημάτων

Διάγραμμα 1: Ποσοστό γυναικών ηλικίας 18-64 ετών που εμπλέκεται σε επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων ανά χώρα.....	38
Διάγραμμα 2: Γυναικεία επιχειρηματικότητα ευκαιρίας,2016	39
Διάγραμμα 3: Επιχειρηματικές προθέσεις γυναικών στο σύνολο του γυναικείου πληθυσμού18-64 ετών, 2016	40
Διάγραμμα 4: Γνώσεις και ικανότητες για έναρξη επιχείρησης (% γυναικείου πληθυσμού, 2016).....	42
Διάγραμμα 5: Γνώσεις και ικανότητες για έναρξη επιχείρησης (% γυναικείου πληθυσμού, 2016).....	43
Διάγραμμα 6: Μέσο ποσό επένδυσης, 2016	44

Περιεχόμενα πινάκων

Πίνακας 1.Συγκεντρωτικός πίνακας της βιβλιογραφίας.....	28
Πίνακας 2. Εγκεκριμένα σχέδια που υποβλήθηκαν από γυναίκες στο πλαίσιο του Ε.Π.Α.Α.-Α.Υ και της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER+ (επίπεδο χώρας)...	31
Πίνακας 3. Επενδυτικές δραστηριότητες ιδιωτών στο νομό Καρδίτσας, με χρηματοδοτικό πλαίσιο τα Ο.Π.Α.Α.Χ.	32
Πίνακας 4. Επενδυτικές δραστηριότητες ιδιωτών στο νομό Καρδίτσας, με χρηματοδοτικό πλαίσιο τη LEADER+.....	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Εισαγωγή

Η γυναικεία επιχειρηματικότητα, τα τελευταία ειδικά χρόνια έχει αρχίσει να αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε ερευνητικό επίπεδο, αλλά και ως πεδίο διαμόρφωσης συνολικών στρατηγικών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας. Σύμφωνα με τα στοιχεία του GEM, το 2016, περίπου 163 εκατ. γυναίκες ξεκίνησαν νέες επιχειρήσεις σε 74 οικονομίες παγκοσμίως, ενώ περίπου 111 εκατ. «έτρεχαν» ήδη εδραιωμένες επιχειρήσεις. Το γεγονός αυτό αντανακλά την ισχυρή παρουσία των γυναικών στο επιχειρείν σε όλη την υφήλιο. Οι γυναίκες επιχειρηματίες σχεδιάζουν, δημιουργούν και παράγουν προϊόντα και υπηρεσίες, ενώ παράλληλα παρέχουν εισοδήματα στις οικογένειές τους και θέσεις εργασίας στις κοινότητες τους, συμβάλλοντας έτσι και αυτές από την πλευρά τους στην πρόοδο και στην κοινωνική ευημερία.

Στην Ελλάδα η γυναικεία επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων κινείται σε ελαφρώς χαμηλότερα επίπεδα από ότι στην Ευρώπη και στις Χώρες καινοτομίας. Η υψηλή ανεργία στις γυναίκες και οι δυσκολίες εύρεσης εξαρτημένης εργασίας φαίνεται πως οδηγούν τις Ελληνίδες στην επιχειρηματικότητα ανάγκης περισσότερο από ότι σε ευρωπαϊκές χώρες και τις χώρες καινοτομίας. Την αρνητική εικόνα έρχεται να συμπληρώσει το γεγονός ότι στην Ελλάδα μια γυναίκα έχει περισσότερες πιθανότητες να διακόψει τη λειτουργία της επιχείρησής της συγκριτικά με άλλες χώρες της Ευρώπης.

Η υιοθέτηση ενιαίας πολιτικής και στρατηγικής για την στήριξη της επιχειρηματικότητας, με δημόσια και ιδιωτικά προγράμματα κατάρτισης, και οι στοχευόμενες δράσεις που θα ενισχύσουν την επιχειρηματικότητα για νέους επιχειρηματίες, γυναίκες και άνεργους και σε περιφερειακό επίπεδο, θα μπορούσαν να συμβάλλουν σε σημαντικό βαθμό στην προώθηση της υγιούς και βιώσιμης επιχειρηματικότητας.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην Ευρωπαϊκή Ένωση της κρίσης και η περίπτωση της Ελλάδας. Για την άντληση των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε ως πηγή Eurostat και πιο συγκεκριμένα τα στοιχεία που αντλήθηκαν αφορούν τα έτη 2006 έως 2018.

Η διάρθρωση της εργασίας γίνεται σε πέντε κεφάλαια. στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η εισαγωγή του θέματος. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά στην έννοια της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην ευρωπαϊκή ένωση και την Ελλάδα καθώς και η σύνδεση της με την οικονομική κρίση. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στα ποσοτικά δεδομένα για τη γυναικεία επιχειρηματικότητα που έχουν αντληθεί. Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα δεδομένα για τους παράγοντες που επηρεάζουν την γυναικεία επιχειρηματικότητα. Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε και οι στόχοι της μελέτης με ταυτόχρονη την παρουσίαση των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν. Τέλος στο έκτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι εμπειρικοί έλεγχοι και τα αποτελέσματα των αναλύσεων που προέκυψαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 Θεωρητικό και Εννοιολογικό Πλαίσιο

Το φαινόμενο της γυναικείας απασχόλησης στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τις κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις αυτών. Η ευκαιρία άσκησης οικονομικής και εμπορικής δραστηριότητας που έχουν οι γυναίκες στα πλαίσια μια κοινωνίας χρήζει ιδιαίτερης προσοχής μέσα σε αυτήν.

Επιπλέον, η κατάρτιση που προσφέρεται για την γυναικεία απασχόληση ποικίλει και υπάρχουν αρκετές επιλογές για την εξέλιξη της επαγγελματικής τους πορείας. Με τα χρόνια οι αλλαγές έχουν επηρεάσει κατά πολύ τον τόπο εργασίας και τον ρόλο και την θέση της γυναίκας μέσα σε αυτόν. Είναι γνωστό, ότι μια απ τις φήμες που υπάρχει είναι ότι η απασχόληση είναι γένους αρσενικού και ότι η γυναίκα ουδεμία επιθυμία αλλά ούτε και δεξιότητες για αυτήν. Επίσης, πολλοί θεωρούν ο άνδρας είναι αυτός φροντίζει την οικονομική ευημερία της οικογενείας του ένα η γυναίκα την φροντίδα αυτής. Τα δεδομένα της εποχής έχουν αλλάξει σε σχέση με προηγούμενα χρόνια όπου η γυναικεία απασχόληση αυξάνεται σημαντικά και δίνεται η ευκαιρία επαγγελματικής εξέλιξης, δυνατοτήτων και κινήτρων στον επαγγελματικό τομέα.

Σύμφωνα με το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο της Επιχειρηματικότητας (GEM) η επιχειρηματικότητα ορίζεται ως η προσπάθεια για την δημιουργία μιας νέας επιχείρησης ή η επέκταση μιας ήδη υπάρχουσας, από έναν ιδιώτη, από μια ομάδα ιδιωτών ή από άλλες ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις. Συνδέεται άμεσα με την εφαρμογή της καινοτομικής διαδικασίας και αυτό διότι, η επιχειρηματικότητα αναφέρεται στην ικανότητα των ατόμων να ανακαλύπτουν νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες, στην αγορά, όπου με την σωστή υλοποίηση και ανάπτυξή τους έχουν ως στόχο την μεγιστοποίηση του αποτελέσματος συγκριτικά. (Ιωαννίδης Σ., κ.α., 2010)

Ο I. Kirzner (1973), παρουσιάζει την επιχειρηματικότητα ως μια «συνεχή και άγρυπνη προσπάθεια ενός ατόμου, να αναγνωρίσει και να αξιοποιήσει κάθε ευκαιρία κέρδους που παρουσιάζεται στην αγορά».

Ο Drucker(1985) ορίζει την επιχειρηματικότητα ως πράξη καινοτομίας.

Σημαντική εξέλιξη στην κατανόηση της επιχειρηματικότητας αποτέλεσε η θεώρηση του Stevenson. Ο Stevenson (Stevenson και Gumpert 1985, Stevenson, Roberts και Grousbeck 1989) ονομάζει επιχειρηματία αυτόν που ακολουθεί μια ευκαιρία ανεξάρτητα από τους πόρους τους οποίους ελέγχει.

Η γυναικεία επιχειρηματικότητα είναι ένας τομέας δύσκολος για να διερευνηθεί καθώς δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία και επειδή για στρατηγικούς οικογενειακούς λόγους οι γυναίκες είναι μόνο κατ'όνομα επιχειρηματίες (Barret, Jones, & McEnoy, 1996, Λαμπριανίδης, Σκορδίλη, και Kalogeresis (2003), Σκορδίλη (2005), Θεοδοροπούλου, (2008). Παρά την έλλειψη στοιχείων τις τελευταίες δεκαετίες το ενδιαφέρον για τις γυναίκες επιχειρηματίες έχει αυξηθεί παγκοσμίως (Marlow και McAdam, 2013, Marlow et al, 2009)

Το 2008, ο κόσμος ήρθε αντιμέτωπος με μια παγκόσμια οικονομική κρίση. Η οικονομική κρίση είχε μεγαλύτερη επίδραση πάνω στις γυναίκες, που αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες στην εξεύρεση κεφαλαίων από τους άνδρες. Το 2008, το ποσοστό των γυναικών επιχειρηματιών ήταν 28% για την ΕΕ-28.

Το 2012, το ποσοστό των γυναικών επιχειρηματιών στην Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν 31% (10.3 εκατομ.). Η Ιρλανδία έχει υψηλά επίπεδα ανδρικής επιχειρηματικότητας, καταλαμβάνοντας την τρίτη θέση σε παγκόσμιο επίπεδο, ωστόσο το ποσοστό της γυναικείας επιχειρηματικότητας είναι αρκετά χαμηλό. (Bosma et al., 2008).

Κατά την περίοδο 2008-2012, ο μέσος όρος της επιχειρηματικότητας των γυναικών αυξήθηκε στην ΕΕ-28 κατά 0,3 %.

Στην Ελλάδα το ποσοστό των γυναικών επιχειρηματιών φτάνει το 2012 το 24% ενώ στην Ιρλανδία αποτελούν το 7% του συνόλου του ενεργού εργατικού δυναμικού.

Οι περισσότερες γυναίκες επιχειρηματίες στην Ευρώπη είναι σόλο επιχειρηματίες. Το 2012, το 77% των γυναικών επιχειρηματιών στην Ε.Ε ήταν σόλο επιχειρηματίες και το 23% ήταν εργοδότες. Υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των χωρών με την Ουγγαρία να έχει το υψηλότερο ποσοστό των γυναικών εργοδοτών και να ακολουθείται από την Ιρλανδία ενώ η Ρουμανία κατέχει το χαμηλότερο ποσοστό.

Με βάση το διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα Global Entrepreneurship Monitor (GEM) , το οποίο αποτελεί κύρια πηγή της μέτρησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε παγκόσμιο επίπεδο, ο πρώτος δείκτης της επιχειρηματικότητας είναι η «επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων» (Early Stage Entrepreneurial Activity) και αναφέρεται σε άτομα ηλικίας 18-64 ετών. Τα άτομα αυτά διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: τους «επίδοξους» (εκείνους που μόλις ξεκινούν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα) και τους «νέους» επιχειρηματίες (εκείνους που το εγχείρημά τους δεν έχει υπερβεί την ηλικία των 3,5 ετών).

Στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων έχουμε 3 ομάδες χωρών. Στις ομάδες Α και Β, συναντάμε χώρες χαμηλού κατά κεφαλήν εισοδήματος, ενώ στην ομάδα Γ βρίσκουμε χώρες υψηλού κατά κεφαλήν εισοδήματος. Η Ελλάδα το 2011 κατατάσσεται στην 4η υψηλότερη θέση ανάμεσα στις χώρες καινοτομίας (τις χώρες της ομάδας Γ), ενώ το 2012 βρίσκεται στην 12η θέση. Η πτώση του δείκτη οφείλεται στην οικονομική κρίση που αντιμετώπιζε η χώρα, καθώς η ύφεση συρρικνώνει τις επιχειρηματικές πρωτοβουλίες που θεωρούνται βιώσιμες. Μέσα από μία έρευνα που έγινε το 2013 βλέπουμε μία πτώση του δείκτη στο 5,5%. Στην Ελλάδα και ο δείκτης εμφανίζει πολύ πιο απότομες διακυμάνσεις τα χρόνια της κρίσης. Ωστόσο παρά την πτώση του δείκτη η Ελλάδα βρίσκεται ανάμεσα στις χώρες καινοτομίας κάπου στη μέση. Το ποσοστό των γυναικών που βρίσκονταν το 2012 στην αρχική φάση επιχειρηματικής δραστηριοποίησης (επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων) στο σύνολο του γυναικείου πληθυσμού (ηλικίας 18-64) ήταν της τάξεως του 4,3%. έναντι της ανδρικής 8,6%. Στην Ιρλανδία το ποσοστό των γυναικών ήταν 3,95 έναντι των αντρών που ήταν 8,29. Συμπερασματικά και στις δύο χώρες η γυναικεία επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων υστερεί σημαντικά.

Η επιχειρηματικότητα ανάγκης στην Ελλάδα εμφανίζεται ισχυρότερη στις γυναίκες επιχειρηματίες αρχικών σταδίων. Η Ελλάδα καταγράφει ένα από τα υψηλότερα ποσοστά ως προς το κίνητρο ανάγκης μεταξύ των χωρών καινοτομίας με ποσοστό που φτάνει 0,25 άντρες 0,40 για τις γυναίκες επιχειρηματίες έναντι 0,25 των αντρών. Στην Ιρλανδία το ποσοστό των γυναικών κυμαίνεται σε 0,27% έναντι των αντρών που φτάνει σε ποσοστό 0,29%. Ο λόγος που ωθεί τις γυναίκες προς την επιχειρηματική δραστηριοποίηση είναι ο περιορισμός ανεύρεσης μισθωτής απασχόλησης και η αύξηση των ποσοστών ανεργίας.

Ο δεύτερος δείκτης είναι η καθιερωμένη και συνολική επιχειρηματικότητα. Η Ελλάδα σε αυτόν το δείκτη καταγράφει την υψηλότερη επίδοση στις χώρες καινοτομίας με ποσοστό που ανέρχεται στο 12,3%, ένα ποσοστό μεγαλύτερο ακόμα και από τον μέσο όρο των χωρών της ομάδας Α. Τα ποσοστά συμμετοχής των γυναικών στην καθιερωμένη επιχειρηματικότητα τείνουν να εξισωθούν με εκείνα στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων (περίπου 70% άνδρες έναντι μόνο 30% των γυναικών). Βλέπουμε ότι το ποσοστό των Ελληνίδων που στρέφεται στον επιχειρηματικό χώρο μειώνεται, κάτι που έχει αρνητικές επιπτώσεις στον οικονομικό επίπεδο, αλλά και ευρύτερο πρόβλημα του κοινωνικού αποκλεισμού των γυναικών από την επιχειρηματική δραστηριότητα.

Η διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας δεν έχει επηρεαστεί από την κρίση, ήταν και παραμένει οικονομία μικροεπιχειρηματιών.

Η Ελλάδα καταγράφει στην συνολική επιχειρηματικότητα την δεύτερη υψηλότερη επίδοση ανάμεσα στις χώρες καινοτομίας μετά τις Η.Π.Α.

2.1.1 Η έννοια της γυναικείας επιχειρηματικότητας

Η επιχειρηματικότητα είναι ένα πολυεπίπεδο και σύνθετο φαινόμενο που έχει αποκτήσει μεγάλη σημασία στην παγκόσμια οικονομία ως αποτέλεσμα των αλλαγών στα προσόντα των εργαζομένων, το περιεχόμενο εργασίας και τις συμβάσεις στον τομέα της απασχόλησης. Το επιχειρηματικό πνεύμα συμβάλλει στην οικονομική ανάπτυξη ως ένας μεταφορέας νέας ή υπάρχουσας εξάπλωσης γνώσης και δημιουργικών ιδεών που διαφορετικά δεν θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν και να υλοποιηθούν προς όφελος όλων (Dejardin, 2002, Audretsch, Keilbach και Lehmann, 2006). Heertje, 2006; Langowitz και Minniti, 2007).

Οι Wennekers και Thurik, (1999) σημειώνουν τρία επίπεδα ανάλυσης όταν συζητούν τη σχέση μεταξύ επιχειρηματικότητας και οικονομικής ανάπτυξης: το επίπεδο των μεμονωμένων επιχειρηματιών που λειτουργούν μεμονωμένα ή σε ομάδες και εταιρικές σχέσεις, το επίπεδο της επιχείρησης και τα συνολικά επίπεδα βιομηχανιών, περιφερειών και εθνικών οικονομιών. Αναφέρουν ότι η επιχειρηματικότητα έχει να κάνει με τις δραστηριότητες μεμονωμένων ατόμων, ενώ η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης είναι σημαντική σε επίπεδο επιχειρήσεων, βιομηχανιών και εθνών. Έτσι, η σύνδεση του επιχειρηματικού πνεύματος με την οικονομική ανάπτυξη σημαίνει τη σύνδεση του ατομικού επιπέδου με τα συγκεντρωτικά επίπεδα.

Η σημαντικότερη συμβολή των μικρών επιχειρήσεων και της επιχειρηματικής δραστηριότητας είναι η ικανότητά τους να καινοτομούν. Κάνοντας τα πράγματα πιο αποτελεσματικά και αποδοτικά, οι επιχειρήσεις επιτρέπουν την οικονομική ανάπτυξη, την άνοδο των μισθών, τη βελτίωση του εργασιακού περιβάλλοντος και την επίτευξη υψηλότερου επιπέδου διαβίωσης. Αυτό το αποτέλεσμα δεν μπορεί να συμβεί χωρίς μια νέα ιδέα και την εφαρμογή της (ένα οικονομικό πείραμα). Εάν η ιδέα είναι επιτυχής, αντικαθιστά κάτι που υπάρχει ήδη ενώ η έννοια της οικονομικής ανάπτυξης σχετίζεται με τα επίπεδα των επιχειρήσεων, των βιομηχανιών και των εθνών. Έτσι, η σύνδεση του επιχειρηματικού πνεύματος με την οικονομική ανάπτυξη σημαίνει τη σύνδεση του ατομικού επιπέδου με τα συγκεντρωτικά επίπεδα.

Η επιχειρηματικότητα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην εξερεύνηση της γνώσης και στη χρησιμοποίησή της για την παροχή αγαθών και υπηρεσιών. Οι Acs

και Armington (2006) ορίζουν την επιχειρηματικότητα ως *"τη διαδικασία με την οποία οι πράκτορες μετασχηματίζουν τη γνώση σε πλούτο μέσω νέας μορφοποίησης και ανάπτυξης της επιχείρησης και στη συνέχεια ανακατανέμουν τον πλούτο σε ευκαιρία για όλους μέσω της φιλανθρωπίας"*. Η υπάρχουσα γνώση κατανέμεται μεταξύ των ατόμων, επομένως μόνο λίγοι γνωρίζουν μια ευκαιρία. Ο Acs (2002) αντιλαμβάνεται ότι αυτή η γνώση αποκτάται μέσω της προσωπικής εμπειρίας ενός ατόμου που αποκτάται από την εμπειρία του στην κατοχή και την κοινωνική ζωή.

Οι γυναικείες επιχειρήσεις αναπτύσσονται συνεχώς σε όλο τον κόσμο, συμβάλλοντας στο εισόδημα των νοικοκυριών και στην ανάπτυξη των εθνικών οικονομιών. Ωστόσο, οι γυναίκες αντιμετωπίζουν χρόνο, ανθρώπινο, σωματικό και κοινωνικό περιορισμό στην ικανότητά τους να αναπτύξουν τις επιχειρήσεις τους.

Οι γυναίκες επιχειρηματίες συμβάλλουν σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη και τη μείωση της φτώχειας σε όλο τον κόσμο. Στις Ηνωμένες Πολιτείες, για παράδειγμα, οι γυναίκες που ανήκουν στις επιχειρήσεις αυξάνονται περισσότερο από το διπλάσιο του επιτοκίου όλων των άλλων επιχειρήσεων, συμβάλλουν σχεδόν 3 τρισεκατομμύρια δολάρια στην οικονομία και ευθύνονται άμεσα για 23 εκατομμύρια θέσεις εργασίας. Στις αναπτυσσόμενες χώρες, η γυναικεία επιχειρηματικότητα αυξάνεται επίσης - υπάρχουν περίπου 8 εκατομμύρια έως 10 εκατομμύρια τυπικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις (ΜΜΕ) με τουλάχιστον μία γυναίκα ιδιοκτήτη.

Ενώ ο αριθμός των γυναικών που ασκούν τη δική τους επιχείρηση αυξάνεται παγκοσμίως, οι γυναίκες εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν τεράστια εμπόδια που εμποδίζουν την ανάπτυξη των επιχειρήσεων τους, όπως η έλλειψη κεφαλαίων, αυστηροί κοινωνικοί περιορισμοί και περιορισμένος χρόνος.

Σε παγκόσμιο επίπεδο, τουλάχιστον το 30% των γυναικών στο μη γεωργικό εργατικό δυναμικό είναι αυτοαπασχολούμενοι στον άτυπο τομέα. Στην Αφρική, το ποσοστό αυτό είναι 63%. Οι επιχειρήσεις που ανήκουν σε γυναίκες τείνουν να είναι άτυπες, βασισμένες στο σπίτι και συγκεντρωμένες στους τομείς της μικρής κλίμακας επιχειρηματικότητας και των παραδοσιακών τομέων, στους οποίους περιλαμβάνεται κυρίως η λιανική πώληση και η εξυπηρέτηση. Η εργασία από το σπίτι επιτρέπει στις γυναίκες να ικανοποιούν τις ανταγωνιστικές απαιτήσεις για το χρόνο τους, καθώς εξισορροπούν το δυσανάλογο μερίδιο των οικιακών και παιδικών φροντίδων.

Ενώ οι γυναίκες κάνουν σημαντικά βήματα στο μορφωτικό επίπεδο σε επίπεδο πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στις αναπτυσσόμενες χώρες, συχνά δεν υπάρχει ο συνδυασμός εκπαιδευτικών, επαγγελματικών και τεχνικών δεξιοτήτων και η επαγγελματική εμπειρία που απαιτείται για να υποστηριχθεί η ανάπτυξη πολυπαραγωγικών επιχειρήσεων. Οι άνδρες επιχειρηματίες, για παράδειγμα, είναι πιο πιθανό από ό, τι οι γυναίκες επιχειρηματίες να έχουν εργαστεί στον ιδιωτικό τομέα πριν από την έναρξη μιας επιχείρησης.

Οι γυναίκες στις αναπτυσσόμενες ή τις μη ανεπτυγμένες χώρες είναι επίσης λιγότερο πιθανό να έχουν πρόσβαση στην τεχνολογία πληροφοριών και επικοινωνιών (ΤΠΕ) -, υπολογιστές, κινητές συσκευές και παρόμοια. Οι ΤΠΕ χρειάζονται για να λειτουργήσουν σε έναν κόσμο όπου η ψηφιακή τεχνολογία γίνεται ο κανόνας και ένα σημαντικό στοιχείο της ανάπτυξης μιας επιχείρησης. Ο αναλφαβητισμός στις αναπτυσσόμενες ή τις μη ανεπτυγμένες χώρες αποτελεί άλλο εμπόδιο στη χρήση των ΤΠΕ μεταξύ των γυναικών χαμηλού εισοδήματος. Επιπλέον, τα δημόσια σημεία πρόσβασης στο Διαδίκτυο, τα οποία παρέχονται μέσω επιχειρηματικών κέντρων, βιβλιοθηκών και καφετεριών στο διαδίκτυο, δεν είναι πάντοτε φιλικά προς τις γυναίκες με ανεπαρκείς ώρες λειτουργίας ή μη ασφαλείς, κοινωνικά ανάρμοστες εγκαταστάσεις.

Οι παράγοντες που επηρεάζουν σημαντικά την εξέλιξη της γυναίκειας απασχόλησης είναι οι εξής:

α) η οικογενειακή κατάσταση της γυναίκας

β) η διαφοροποίηση των «ανδρικών» και των «γυναικείων» αμοιβών στο χώρο εργασίας

γ) ο βαθμός διαφοροποίησης μεταξύ των «ανδρικών» και των «γυναικείων» εργασιών αλλά και των προσόντων κατάρτισης γι' αυτές (κάτι που προσδιορίζει τις επιλογές της απασχόλησης),

δ) ευνοϊκές προϋποθέσεις απασχόλησης για την συνύπαρξη μητέρας – εργαζόμενης.

Στην εποχή μας, ο κύκλος της οικογενειακής ζωής αλλάζει ολοένα και περισσότερο. Στις σύγχρονες κοινωνίες παρατηρείται έντονα ότι ηλικία κατά το γάμο

αλλάζει καθώς ολοένα και περισσότεροι επιλέγουν να παντρευτούν και να αποκτήσουν παιδιά σε μεγάλη ηλικία. Επίσης, έχουν αυξηθεί κατά πολύ ο αριθμός των διαζυγίων, των δεύτερων γάμων αλλά και ο αριθμός των άγαμων ατόμων ενώ πολλά παιδιά μεγαλώνουν σε μονογονεϊκή οικογένεια.

Ωστόσο, το πρότυπο της γυναίκας που είχε δημιουργηθεί παλιότερα αρχίζει σιγά-σιγά να εξασθενεί και διαμορφώνεται έτσι η ιδέα της μερικής απασχόληση της γυναίκας σωτήρια και καθώς έτσι μπορούν να συνδυάσουν και την οικογενειακή και την επαγγελματική ζωή.

2.1.2 Η γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα

Τα τελευταία χρόνια στην χώρα μας γίνεται αισθητή η ανάληψη πρωτοβουλιών για την ενίσχυση της ισότητας των δύο φύλων και την εξάλειψη των διακρίσεων στο χώρο εργασίας. Παρόλα αυτά, στην πράξη δεν έχει εφαρμοστεί κάτι το οποίο να δώσει ώθηση ώστε να δημιουργηθούν συνθήκες ορθής ισότητας των δυο φύλων στην εργασιακή απασχόληση. Το ίδιο φαινόμενο διακρίσεων παρατηρείται σε θέματα ατόμων με ειδικές ανάγκες.

Οι γυναίκες σήμερα αντιμετωπίζουν πολλά φαινόμενα διάκρισης όσο αναφορά τον εργασιακό τομέα. Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι πολλές γυναίκες προσπαθούν να συνδυάσουν την επαγγελματικής τους εξέλιξη και ταυτόχρονα να αγωνίζονται για την ανατροφή των παιδιών τους. Επίσης, οι περιορισμένες ευκαιρίες για επαγγελματική εξέλιξη και η έλλειψη συμμετοχής στην λήψη αποφάσεων, περιορίζουν και αυξάνουν τα στερεότυπα και τις διακρίσεις των δυο φύλων στην αγορά εργασίας.

Σύμφωνα, με την συνταγματική αρχή περί ισότητας των δύο φύλων περιγράφει και τις έμμεσες διακρίσεις που αναφέρονται στο φύλο των εργαζομένων. Ορισμένα παραδείγματα είναι τόσο η υποβάθμιση κάποιων επαγγελμάτων που θεωρούνται κατ' εξοχήν γυναικεία όσο και η υποβάθμιση ορισμένων επαγγελματικών κατηγοριών που θα περιλαμβάνουν μόνο γυναίκες. (Μουσούρου, 1989).

Η Ελληνική νομοθεσία στην προσπάθεια της να εξειδικεύσει τις συνταγματικές διατάξεις προχώρησε στην ψήφιση του Νόμου 1414/1984, με τίτλο «Εφαρμογή της αρχής της ισότητας των φύλων στις εργασιακές σχέσεις». Ο Νόμος αυτός έχει εφαρμογή σε όλους τους εργαζόμενους με σύναψη εργασίας ιδιωτικού δικαίου και σε όσους ασκούν ελευθέρια επαγγέλματα, και απαγορεύει ρητά τις έμμεσες διακρίσεις στις αγγελίες, διαφημίσεις, προκηρύξεις, εγκυκλίους και κανονισμούς που αφορούν στην επιλογή προσώπων για την κάλυψη κενών θέσεων εργασίας, την παροχή επαγγελματικής εκπαίδευσης, η κατάρτισης, ή την χορήγηση επαγγελματικών αδειών. Επίσης, απαγορεύει ρητά τις έμμεσες διακρίσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών, που στηρίζονται στην οικογενειακή κατάσταση.

Στις μέρες μας και στην περίοδο της οικονομικής κρίσης που διανύει η χώρα μας η ανεργία βρίσκεται στα υψηλότερα ποσοστά και οι γυναίκες είναι αυτές που δυσχεραίνονται να βρουν εργασία. Οπότε, αρκετές γυναίκες μεταφράζουν την ανεργία ως αποτυχία σε συνδυασμό με τις διακρίσεις που υπάρχουν στο χώρο εργασίας.

Συμφώνα, με πρόσφατα στοιχεία στην Ευρωπαϊκή Ένωση μόνο το 51% του γυναικείου πληθυσμού εργάζεται έναντι 71% των αντρών. Από την άλλη μεριά χώρες όπως η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία ανέρχεται σε ποσοστό 90% παραπάνω από αυτό των ανδρών. Συγχρόνως, στην χώρα μας το 70% των ανέργων μακράς διάρκειας είναι γυναίκες ενώ σε ποσοστό ανεργίας 76% περισσότερο απ τους άντρες βρίσκονται γυναίκες με υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Η ανεργία στην Ελλάδα δείχνει οι μια γυναίκα ενεργή εργασιακά έχει αυξημένες πιθανότητες από ένα άνδρα να μείνει άνεργη. Μέσα από ερευνά που πραγματοποίησε το Κέντρο Οικονομικών και Πολιτικών Ερευνών του Λονδίνου κατέληξε στο αποτέλεσμα ότι η γυναικεία ανεργία επηρεάζεται από την ισότητα των δύο φύλων αλλά εξυπηρετείται έτσι το «γενικό καλό». Καθώς, οι γυναίκες ασχολούνται με την φροντίδα τους σπιτιού και των παιδιών τους, έτσι η γυναικεία ανεργία το «γενικό καλό» όχι τόσο όμως αυτό της οικογένειας και των παιδιών.

Πράγματι, πολλές γυναίκες προτιμούν την μερική απασχόληση καθώς τους δύναται ευκαιρία να περνούν περισσότερο χρόνο με την οικογένεια τους. Παρόλα αυτά υπήρχαν εποχές που η γυναικεία εργασία αντιμετωπίζονταν πιο ομαλά. Κατά την διάρκεια των δυο Παγκοσμίων πολέμων η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού οδήγησε τον γυναικείο πληθυσμό να εργαστεί σε δουλειές που θεωρούνταν αντρικές εφόσον δεν υπήρχε άλλος τρόπος να τονωθεί η οικονομία και να αυξηθούν τα κέρδη της αστικής τάξης.

Όταν η οικονομία είχε ανάγκη από φτηνό ανθρώπινο δυναμικό οι γυναίκες προτιμούντουσαν καθώς αμείβονταν λιγότερο και από τους άντρες και επιλέγονταν από τους εργοδότες. Η εργασία των γυναικών ήταν ένας τρόπος ώστε να μειώσουν τα ανδρική μισθολόγια. Έτσι λοιπόν, όποιος άνδρας επιθυμούσε να δουλέψει έπρεπε να δεχτεί μειώσεις στον μισθό αλλιώς η θέση του θα αντικαθιστούνταν από γυναίκα.

Είναι γεγονός ότι το φαινόμενο της γυναικείας απασχόλησης στις σύγχρονες βιομηχανικές κοινωνίες είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τις κοινωνικές και

οικονομικές εξελίξεις αυτών. Η ευκαιρία άσκησης οικονομικής και εμπορικής δραστηριότητας που έχουν οι γυναίκες στα πλαίσια μια κοινωνίας χρήζει ιδιαίτερης προσοχής μέσα σε αυτήν.

Επιπλέον, η κατάρτιση που προσφέρεται για την γυναικεία απασχόληση ποικίλει και υπάρχουν αρκετές επιλογές για την εξέλιξη της επαγγελματικής τους πορείας. Με τα χρόνια οι αλλαγές έχουν επηρεάσει κατά πολύ τον τόπο εργασίας και τον ρόλο και την θέση της γυναίκας μέσα σε αυτόν. Είναι γνωστό, ότι μια απ τις φήμες που υπάρχει είναι ότι η απασχόληση είναι γένους αρσενικού και ότι η γυναίκα ουδεμία επιθυμία αλλά ούτε και δεξιότητες για αυτήν. Επίσης, πολλοί θεωρούν ο άνδρας είναι αυτός φροντίζει την οικονομική ευημερία της οικογενείας του ένα η γυναίκα την φροντίδα αυτής. Τα δεδομένα της εποχής έχουν αλλάξει σε σχέση με προηγούμενα χρόνια όπου η γυναικεία απασχόληση αυξάνεται σημαντικά και δίνεται η ευκαιρία επαγγελματικής εξέλιξης, δυνατοτήτων και κινήτρων στον επαγγελματικό τομέα.

Στην εποχή μας, ο κύκλος της οικογενειακής ζωής αλλάζει ολοένα και περισσότερο. Στις σύγχρονες κοινωνίες παρατηρείται έντονα ότι ηλικία κατά το γάμο αλλάζει καθώς ολοένα και περισσότεροι επιλέγουν να παντρευτούν και να αποκτήσουν παιδιά σε μεγάλη ηλικία. Επίσης, έχουν αυξηθεί κατά πολύ ο αριθμός των διαζυγίων, των δεύτερων γάμων αλλά και ο αριθμός των άγαμων ατόμων ενώ πολλά παιδιά μεγαλώνουν σε μονογονεϊκή οικογένεια.

Ωστόσο, το πρότυπο της γυναίκας που είχε δημιουργηθεί παλιότερα αρχίζει σιγά-σιγά να εξασθενεί και διαμορφώνεται έτσι η ιδέα της μερικής απασχόληση της γυναίκας σωτήρια και καθώς έτσι μπορούν να συνδυάσουν και την οικογενειακή και την επαγγελματική ζωή.

Μέσω της αξιολόγησης των στοιχείων της έρευνας του GEM για τα έτη 2004 και 2005, οι Λιτζέρης, Γούλας, Ιωάννου και Καραλής (2006) πιστεύουν ότι τα σημαντικότερα προβλήματα της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα είναι τα εξής:

- Η ιδέα φόβου της αποτυχίας, συγχρόνως με την υπέρμετρη επιχειρηματική αυτοπεποίθηση. Από την έρευνα που πραγματοποίησε ο G.E.M(Global Entrepreneurship Monitor) η Ελλάδα είχε τους μεγαλύτερους δείκτες στο φόβο της επιχειρηματικής αποτυχίας. Παρόλα αυτά οι Έλληνες καταβάλλονται με

αυξημένη αυτοπεποίθηση σχετικά με τις δεξιότητες που σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα. Ακόμη, ο φόβος αποτελεί εμπόδιο για τον πειραματισμό και την καινοτομική εξέλιξη.

- Έλλειψη «ποιοτικής επιχειρηματικότητας». Το πρόβλημα στην Ελλάδα δεν είναι κυρίως η ποσότητα, όσο η ποιότητα της. Έτσι, προτιμάται χαμηλή επιχειρηματικότητα ευκαιριών, και από την άλλη χαμηλή επιχειρηματική δραστηριότητα «υψηλών δυνατοτήτων». Άρα μέσω των επιχειρηματικών δράσεων αναμένεται οικονομική ανάπτυξη και εφαρμογή καινοτομικών ιδεών.
- Είναι φανερό ότι μόνο μερικές επιχειρηματικές πρωτοβουλίες θα οδηγήσουν σε οικονομική άνθηση, όπως είναι η αύξηση εργατικού δυναμικού, εξαγωγές, τεχνολογικής εξέλιξης
- Η ελληνική κοινωνία δεν φαίνεται να κάνει αποδεκτή την παραγωγική διάσταση της επιχειρηματικότητας δηλαδή ότι η άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας δημιουργεί οικονομική ανάπτυξη.
- Παράλληλα, η έλλειψη πόρων, ειδικών γνώσεων, επαγγελματικής κατάρτισης και η απουσία σύνδεσης της εκπαίδευσης με την επιχειρηματικότητα καθιστά την χώρα μας στις τελευταίες θέσεις παγκοσμίως, εμποδίζουν έναν νέο να ασχοληθεί στον τομέα αυτό.

Οι κλάδοι δραστηριοποίησης των γυναικείων επιχειρήσεων βρίσκονται σε συνάφεια με τα τοπικά παραγωγικά συστήματα. Παρασκευή γλυκών, ζυμαρικών και αρτοποιημάτων, αλλά επίσης και επιχειρήσεις σε πιο συναφείς με την πρωτογενή παραγωγή κλάδους, όπως ελαιοτριβεία, τυροκομεία, οινοποιία, αλλαντικά. Μια ευρύτερη κλίμακα κλάδων αποτυπώνει η μελέτη περιπτώσεων στη Βόρεια Ελλάδα, με επικέντρωση στο χώρο των υπηρεσιών (68% των περιπτώσεων) και τη μεταποίηση και εμπορία (31%) (μαγειρική, εστίαση, φιλοξενία, ραπτική, κομμωτική) που έχουν συνάφεια με τον τουριστικό χαρακτήρα της περιοχής έρευνας (Χαλκιδική, περιοχή Βόρρα και Πάικου). Παρατηρούνται επίσης γυναικείες επιχειρήσεις και σε κλάδους μη γυναικείους παραδοσιακά, όπως εμπορία γεωργικών μηχανημάτων, καταστήματα οικοδομικών υλικών, ενοικιάσεις αυτοκινήτων, μεσιτικά γραφεία, εμπορικά καταστήματα. Η παρουσία των γυναικών στη διαχείριση των κατά παράδοση «ανδρικών» επιχειρήσεων είτε εμφανίζεται υπό τη μορφή του εταίρου, είτε

είναι εικονική, ασκούμενη ατύπως από το σύζυγο, διευθέτηση που εξυπηρετεί φορολογικούς σκοπούς ή διασφαλίζει την απρόσκοπτη λήψη των επιδοτήσεων της ΚΑΠ. Τη μεγαλύτερη κατηγορία επιχειρήσεων, (όπως προκύπτει από την περίπτωση έρευνας στη Βόρεια Ελλάδα) αποτελούν οι επιχειρήσεις μικρής ηλικίας (κάτω των πέντε ετών), γεγονός που παραπέμπει στην επιχειρηματικότητα ανάγκης λόγω ανεργίας.

Παρά την έμφαση των χρηματοδοτικών εργαλείων στη γυναικεία απασχόληση και επιχειρηματικότητα (π.χ. βαθμολογική προμοδότηση φακέλων υποψηφιοτήτων των γυναικών) , ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις των γυναικών που αναζήτησαν επαγγελματική εμπειρία σε σεμινάρια ή κύκλους επαγγελματικής κατάρτισης. Αλλά και ελάχιστες αξιοποίησαν οικονομικές ενισχύσεις αναπτυξιακών παρεμβάσεων του Κοινοτικού θεσμικού πλαισίου για την ενίσχυση των επιχειρηματικών τους πρωτοβουλιών. Σε περιοχές παρέμβασης αναπτυξιακών προγραμμάτων Leader και Ο.Π.Α.Α.Χ. (έρευνα στην Πελοπόννησο) η συμμετοχή σε χρηματοδοτικά προγράμματα είναι αυξημένη (1 στις 4 γυναίκες επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνται στον κλάδο των τροφίμων). Πολύ μικρό ποσοστό γυναικών που έκαναν χρήση χρηματοδοτικών προγραμμάτων διαπιστώνεται και σε άλλες έρευνες ενώ η χρηματοδότηση και η δυσκολία εξεύρεσης αρχικού κεφαλαίου αποτελούν σημαντικό πρόβλημα για την έναρξη επιχείρησης. Η έλλειψη πληροφόρησης, η πίεση του χρόνου για τη διεκπεραίωση των υποχρεώσεων απέναντι στο νοικοκυριό, τα παιδιά και την εργασία τους στερεί τη δυνατότητα αφιέρωσης χρόνου για σχετική ενημέρωση/πληροφόρηση. Η γραφειοκρατική διαδικασία αποτελεί ένα ακόμη σημαντικό πρόβλημα για την έναρξη της επιχείρησης αλλά και την είσοδο σε επιδοτούμενα προγράμματα και αποθαρρύνει πολλές να εμπλακούν στη διαδικασία

2.1.3 Η γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Ευρώπη

Η εισροή των γυναικών στην αγορά εργασίας κατά τον προηγούμενο αιώνα γινόταν μαζικά. Ο ρυθμός συμμετοχής τους αυξήθηκε σημαντικά όσο αναφορά την αμειβομένη απασχόληση σε όλα τα κράτη της δύσης. Είναι φανερό, ότι το ποσοστό των παντρεμένων γυναικών αυξήθηκε παρουσιάζοντας μια ιδιαίτερη θετική μεταβολή. Σύμφωνα με τα κριτήρια και τους δείκτες της Ευρωπαϊκής Ένωσης η γυναικεία απασχόληση στην Ελλάδα τα τελευταία δέκα χρόνια μεταβλήθηκε αυξητικά από 37,3% το 1994 σε 46,1% το 2005 ενώ η ανδρική απασχόληση από 72,4% σε 74,2%. Επομένως, το ποσοστό των γυναικών είχε μια αύξηση 4,8% ενώ στους άνδρες 1,8%.

Με την άνοδο του μορφωτικού επιπέδου, τις μεταβολές των κοινωνικών αντιλήψεων, τα καταναλωτικά πρότυπα, τις αλλαγές στην οικονομία, και τις πολιτικές πρακτικές που προωθούν την ισότητα των φύλων ώθησαν πολλές γυναίκες στην εργασιακή απασχόληση και στην αναζήτηση θέσων εργασίας στον τριτογενή τομέα. Είναι φανερό όμως ότι μέσω των μεταβολών που έχουν επέλθει στην κοινωνία οι ανισότητες και οι διακρίσεις στην αγορά εργασίας συνεχίζουν να υπάρχουν. Επίσης, η διαίρεση της αγοράς εργασίας, ο διαχωρισμός των επαγγελματιών σε ανδρικά και γυναικεία και το χάσμα που έχει δημιουργηθεί στον μισθολόγιο μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Σύμφωνα με ερευνά που πραγματοποιήθηκε από το Κ.Ε.Θ.Ι το 2016 για τομέα της γυναικείας απασχόλησης στην Ελλάδα, τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι γυναίκες καταλαμβάνουν θέσεις κατωτέρων τμημάτων εργασίας λόγω της κατώτερης επαγγελματικής του κατάρτισης, απασχολούνται μερικώς και για λίγο χρονικό διάστημα (συμβάσεις ορισμένου χρόνου, ελαττωμένο ωράριο) ,οι αμοιβές τους είναι χαμηλότερες από αυτές των ανδρών και υπόκεινται αρκετές φορές σε διακρίσεις φυλετικές και στερεότυπα.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι ο γάμος και η οικογένεια παίζουν σημαντικό ρόλο καθώς λόγω του περιορισμένου αριθμού των παιδικών σταθμών και της άποψης ότι πρωταρχικό μέλημα των γυναικών είναι η ανατροφή των παιδιών στην επιβραδύνει την επαγγελματική εξέλιξη της γυναίκας.

2.2 Οικονομική κρίση

2.2.1 Σύνδεση της γυναικείας επιχειρηματικότητας και της οικονομικής κρίσης

Η πρόσβαση στη χρηματοδότηση αναφέρεται συχνά ως κύριος περιορισμός στην ανάπτυξη γυναικείων επιχειρήσεων. Η παγκόσμια δημοσκόπηση του Gallup δείχνει σημαντικές διαφορές στην πρόσβαση στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες για τις γυναίκες και τις ανδρικές επιχειρήσεις στις αναπτυσσόμενες χώρες. Κατά μέσο όρο, οι γυναίκες έχουν λιγότερη πρόσβαση σε βασικές τραπεζικές υπηρεσίες, όπως ο έλεγχος και η εξοικονόμηση λογαριασμών. Ως αποτέλεσμα, πολλές γυναίκες επιχειρηματίες στηρίζονται σε δικές τους αποταμιεύσεις, δάνεια από την οικογένεια και τους φίλους τους ή μικροδάνεια για τη χρηματοδότηση των επιχειρηματικών αναγκών τους. Ωστόσο, το μικρό μέγεθος και ο βραχυπρόθεσμος χαρακτήρας των μικροδανείων δεν επιτρέπουν στις γυναίκες δανειολήπτες να πραγματοποιούν μακροπρόθεσμες επενδύσεις στις επιχειρήσεις τους.

Οι δυσανάλογα υψηλοί νομικοί και κανονιστικοί φραγμοί μπορούν επίσης να επηρεάσουν σημαντικά την ικανότητα των γυναικών για ισχυρότερες και πιο βιώσιμες επιχειρήσεις. Μόνο οι 38 από τις 141 οικονομίες που καλύπτονται από τη βάση δεδομένων για τις γυναίκες, τις επιχειρήσεις και τη νομοθεσία ορίζουν τα ίσα νομικά δικαιώματα για γυναίκες και άνδρες σε βασικούς τομείς, όπως το άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού, η απόκτηση εργασίας χωρίς άδεια από τον σύζυγό τους και η κατοχή και διαχείριση περιουσίας σε μη αναπτυγμένες χώρες.

2.2.2 Οι παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα έχουν αποτελέσει αντικείμενο μελέτης πολλών ερευνητών εδώ και πολλές δεκαετίες μέχρι σήμερα. Σύμφωνα με αυτές τις μελέτες, έχουμε έξι (6) βασικούς παράγοντες που οδηγούν μια επιχείρηση στην επιτυχή επιδίωξη της επιχειρηματικότητας. Αυτοί οι παράγοντες σύμφωνα με τον Caddam S. (2007) είναι:

- Οικονομικοί παράγοντες
- Ψυχολογικοί παράγοντες
- Κοινωνιολογικοί παράγοντες
- Περιβαλλοντικοί παράγοντες
- Δημογραφικοί παράγοντες
- Πολιτιστικοί παράγοντες

Το εάν και σε ποιο τομέα θα αναπτυχθεί μια γυναικεία επιχειρηματική δραστηριότητα εξαρτάται από παράγοντες που σχετίζονται τόσο με την επιθυμία της όσο και με το εξωτερικό περιβάλλον της περιοχής στην οποία επιθυμεί να αναπτύξει επιχειρηματικές δραστηριότητες. Κύριοι παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα είναι η ανάγκη για ανεξαρτησία, η επιθυμία για νέες επαγγελματικές προκλήσεις, η ικανοποίηση από την εργασία και το οικονομικό όφελος. (Hisrich and Peters 1996)

Αρκετές μελέτες έχουν προσπαθήσει να προσδιορίσουν τους συγκεκριμένους παράγοντες που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα των γυναικών. Οι καθοριστικοί παράγοντες είναι η ανεργία, το κατά κεφαλήν εισόδημα, η λειτουργία των δημόσιων υπηρεσιών και ακόμη και η κουλτούρα μιας περιοχής (Verheul et, al., 2006). Taylorand Walley, (2004) ανέφεραν ότι δύο άλλοι παράγοντες αποτελούν επίσης πολύ σημαντική ανάπτυξη και καινοτομία.

Επίσης, πολύ σημαντικοί παράγοντες είναι το ανθρώπινο κεφάλαιο, η εκπαίδευση, η εμπειρία, η πρόσβαση και η απόκτηση πόρων.

Οι Minniti και Naundé (2010) κατέταξαν τους παράγοντες σε δύο κατηγορίες: εσωτερικούς ή ελκυστικούς και εξωτερικούς παράγοντες. Οι εσωτερικοί ή ελκυστικοί

παράγοντες κατατάσσουν την αυτονομία, επιδιώκοντας προκλήσεις και αίσθημα αυτάρκειας. Ένας σημαντικός παράγοντας είναι η εμπειρία εργασίας και ζωής που καθορίζει τις γνώσεις και τις δεξιότητές τους σε επιχειρήσεις που αναζητούν αυτόν τον λόγο, οι επιχειρηματικές τους δραστηριότητες τείνουν να επικεντρώνονται σε εκείνες τις περιοχές στις οποίες υπάρχει παραδοσιακή εργασία. Πολύ σημαντικές στην γυναικεία επιχειρηματικότητα υπάρχουν εκτός από τις ικανότητες και την αυτοπεποίθηση των γυναικών (Mitchelmore και Rowley, 2013b).

Πρέπει επίσης να αναφέρουμε έναν άλλο παράγοντα που είναι ο φόβος της αποτυχίας. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2008), το 59% των πτυχιούχων και το 61% των φοιτητών διδακτορικών σπουδών στην ΕΕ είναι γυναίκες, ωστόσο μικρό ποσοστό ενεργών επιχειρήσεων επειδή φοβούνται ότι δεν θα αποτύχουν.

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας αποκάλυψε ότι όλοι οι παράγοντες του ατόμου επηρεάζουν θετικά την επιτυχία του επιχειρηματικού εγχειρήματος θετικά.

Οι εξωτερικοί παράγοντες είναι τα δίκτυα κοινωνικής επαφής, στα οποία οι γυναίκες στοχεύουν σε βοήθεια για τον εντοπισμό επιχειρηματικών ευκαιριών ή την ανταλλαγή επενδύσεων υψηλού κινδύνου.

Dawson και Henley (2012) διαχώρισαν τους παράγοντες που ωθούν όσους πιέζουν σε επιχειρηματική δραστηριότητα από τους παράγοντες που προσελκύουν τον επιχειρηματία.

Από την άλλη πλευρά, ο Sullivan και ο Meek (2012), χρησιμοποιώντας το μοντέλο επιχειρησιακής επιχειρηματικότητας του Baron και Henry (2011), εντοπίζουν τους ακόλουθους ατομικούς και περιστασιακούς παράγοντες σε κάθε στάδιο: Για το στάδιο κινητοποίησης ξεχωριστοί παράγοντες είναι η αναγνώριση, η ανεξαρτησία και η προσωπικότητα. Αυτοί οι παράγοντες περιλαμβάνουν τις κρατικές κυβερνητικές πολιτικές υποστήριξης για την επιχειρηματικότητα, την οικογενειακή υποστήριξη και την οικογένεια. Ο Hoffmannet Al. (2015) δείχνει ότι το ενδιαφέρον για επιχειρηματικό εγχείρημα είναι μεγαλύτερο όταν οι γονείς είναι επιχειρηματίες στην περίπτωση των γυναικών.

Το μέγεθος του δημόσιου τομέα διαδραματίζει επίσης σημαντικό ρόλο στην επιχειρηματικότητα. Ο Hanson (2010) διαπιστώνει μια αρνητική σχέση μεταξύ των συντελεστών φόρου εισοδήματος και της απόφασης ίδρυσης μιας επιχείρησης.

Για τον Agarwal (2015) και τον Lewiset al. (2015), οι ευθύνες των γυναικών και τα γεγονότα που άλλαξαν τη ζωή του, όπως η μητρότητα, έχουν ευαίσθητη από την γυναικεία επιχειρηματικότητα (παράγοντες που επηρεάζουν την επιτυχία της γυναικείας επιχειρηματικότητας: ανασκόπηση της λογοτεχνίας).

Η GEM διερευνά τέσσερις δείκτες που συνθέτουν πολιτιστικούς παράγοντες:

- α) εάν υπάρχουν επιχειρηματικές ευκαιρίες κατά την εποχή της έρευνας,
- β) εάν η επιχείρηση αντιμετωπίζεται από αυτή την κοινωνία ως μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας,
- γ) εάν η συγκεκριμένη κοινωνία που αντιμετωπίζει επιχειρηματίες ως ιδιώτες άξιοι σεβασμού και
- δ) εάν τα μέσα ενημέρωσης επικεντρώνονται στο θέμα της επιχειρηματικότητας.

Πρόσθετοι παράγοντες που μπορεί να ωθήσουν μια γυναίκα να στραφεί στην επιλογή ενός επιχειρηματικού εγχειρήματος μπορεί να είναι το αίσθημα της απογοήτευσης και της πλήξης στις προηγούμενες δουλειές τους. (Hisrich and Brush 1985)

Η GEM διερευνά δύο επιπλέον δείκτες που σχετίζονται με προσωπικούς παράγοντες που επηρεάζουν την απόφαση για την επιχειρηματική δραστηριότητα:

- α) εάν οι άνθρωποι θεωρούν ότι έχουν τις γνώσεις, τις δεξιότητες και την εμπειρία για να γίνουν επιχειρηματίες και
- β) εάν ο φόβος αποτυχίας θα τους εμπόδιζε να προσπαθούν να εκμεταλλευτούν μια επιχειρηματική ευκαιρία. (Gidarakou, Xenou & Theofilidou, 2000, Orhan & Scott, 2001, Baron & Shane, 2005, Θεοδωροπούλου, 2008 «Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2012-13: ανάκτηση αποδείξεων μικρών επιχειρήσεων»)

Επιπλέον η επιχειρηματική δραστηριοποίηση προσφέρει προσωπική και κοινωνική αναγνώριση, γεγονός που οδηγεί στο συμπέρασμα ότι και κοινωνικοί

λόγοι είναι εξίσου σημαντικοί. Από τη στιγμή που τόσοι άνθρωποι ασχολήθηκαν με την θεωρία της επιχειρηματικότητας, υπήρξαν και οι διακρίσεις της σε κατηγορίες και υποκατηγορίες.

Το IOBE ενδιαφέρεται για την εξέλιξη των βασικών δεικτών επιχειρηματικότητας πριν και μετά την έναρξη της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, καθώς είναι απαραίτητοι για την επιχειρηματική δραστηριότητα μιας χώρας. Ωστόσο, εμείς θα αναφέρουμε τις πιο χαρακτηριστικές και ευρύτερα διαδεδομένες στους οικονομικούς και επιχειρηματικούς κύκλους:

- την «Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων» (Early Stage Entrepreneurial Activity), η οποία περιλαμβάνει όλους τους επίδοξους επιχειρηματίες (18-64 ετών) που βρίσκονται στο στάδιο προκαταρτικών ενεργειών για το ξεκίνημα, μιας επιχείρησης (συγκέντρωση κεφαλαίου, αναζήτηση χώρων εγκατάστασης, εξοπλισμού και χρηματοδότησης) ή έχουν ήδη προχωρήσει σε έναρξη λειτουργίας της επιχείρησης μέσα στο τελευταίο τρίμηνο,

και

- την «Καθιερωμένη και συνολική επιχειρηματικότητα». Ως καθιερωμένος επιχειρηματίας «ορίζεται το άτομο που είναι ιδιοκτήτης/-τρια ολόκληρου ή μόνον ενός μέρους ενός επιχειρηματικού εγχειρήματος, το οποίο έχει πληρώσει μισθούς ή κέρδη για διάστημα μεγαλύτερο των 42 μηνών». Σύμφωνα με τον I.O.B.E. (2014) η Ελλάδα καταγράφει ένα ποσοστό 12,3% όσο αφορά την καθιερωμένη επιχειρηματικότητα και την υψηλότερη επίδοση ανάμεσα στις χώρες καινοτομίας. Η γυναικεία επιχειρηματικότητα αποκτά πρόσθετο ενδιαφέρον, λόγω της τρέχουσας σοβαρής οικονομικής κρίσης και της εκτίναξης της ανεργίας, που επηρεάζει κυρίως τις γυναίκες και τους νέους. Παρά την κρίση όμως η συμμετοχή των γυναικών στην επιχειρηματική δραστηριότητα φαίνεται πως σταθεροποιείται.

Συγκεντρωτικός πίνακας της βιβλιογραφίας

Συγγραφέας	Δεδομένα/ μεθοδολογία	Χρονική περίοδος	Μεταβλητές	Ευρήματα
Hisrich and Brush (1985)	28 χώρες της ΕΕ	2008-2010	ΑΕΠ (σε ευρώ)	Αρνητική σχέση μεταξύ των συντελεστών φόρου εισοδήματος και της απόφασης ίδρυσης μιας επιχείρησης
Gidarakou & Theofilidou (2000)	Ελλάδα	2008-2009	Τιμές αγοράς προϊόντων, χρηματιστηριακά προϊόντα	Οι άνθρωποι θεωρούν ότι έχουν τις γνώσεις, τις δεξιότητες και την εμπειρία για να γίνουν επιχειρηματίες. Ο φόβος αποτυχίας θα τους εμπόδιζε να προσπαθούν να εκμεταλλευτούν μια επιχειρηματική ευκαιρία.
Agarwal & Lewiset (2015)	34 χώρες παγκοσμίως	2008-2014	Επιχειρηματικές Αντιλήψεις & επιχειρηματική δραστηριότητα	Οι ευθύνες των γυναικών και τα γεγονότα που άλλαξαν τη ζωή του, όπως η μητρότητα, έχουν ευαίσθητη από την γυναικεία επιχειρηματικότητα.
Dawson & Henley (2012)	1999-2001	1999-2001	κίνητρα ώθησης	Η σαφήνεια μεταξύ των παραγόντων «ώθησης» και «έλξης» είναι σημαντική για τον σχεδιασμό της πολιτικής για την επιχειρηματικότητα, ιδίως κατά τη διάρκεια μιας ύφεσης.

Hoffmann, Junge & Møller (2015)	Δείγμα 250 ατόμων	2014	γονικά μοντέλα	Ισχυρός ρόλος για τα γονικά μοντέλα/ η αυτοαπασχόληση λειτουργεί στην οικογένεια.
Sullivan William & Meek	62 άρθρα	1993-2010	θεωρία της προσδοκίας	Οι γυναίκες μπορεί να συμβουλεύονται να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους σε τομείς που συνδέονται στενότερα με βιομηχανίες υψηλής ανάπτυξης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΟΣΟΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

3.1 Στρατηγικές ανάπτυξης γυναικείας επιχειρηματικότητας

Το «Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Αγροτικής Ανάπτυξης-Ανασυγκρότησης της Υπαίθρου», (Ε.Π.Α.Α.-Α.Υ.) του Υπ. Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, κυρίως μέσα από τον άξονα 7 για την εφαρμογή Ολοκληρωμένων Προγραμμάτων Ανάπτυξης του Αγροτικού χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.) και το «Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας Leader Plus», μέσα από τον άξονα 1.2. για τη στήριξη της γυναικείας επιχειρηματικότητας και επίσης τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (Π.Ε.Π.) των 13 περιφερειών της χώρας, τα οποία εφαρμόζουν τα δικά τους Ο.Π.Α.Α.Χ., αποτελούν τα κύρια υποστηρικτικά εργαλεία για την οικονομική ενίσχυση της γυναικείας επιχειρηματικότητας στον αγροτικό χώρο σήμερα.

Ανάλογα μέτρα θα συνεχιστούν και κατά την τέταρτη προγραμματική περίοδο, μέσα από άξονες του νέου προγράμματος αγροτικής ανάπτυξης για την περίοδο 2007-2013 και ειδικότερα μέσα από τον άξονα 3 που αφορά την ποιότητα ζωής και τη διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας και τον άξονα 4 που αφορά την εφαρμογή της προσέγγισης leader.

Ένα επίσης σημαντικό επιχειρησιακό πρόγραμμα είναι το «Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Ανταγωνιστικότητα» του Υπ. Ανάπτυξης (Ε.Π.ΑΝ), το οποίο με το μέτρο 2.8.2. στοχεύει στην ενθάρρυνση της ανάληψης επιχειρηματικών πρωτοβουλιών από γυναίκες ως μιας από τις ομάδες πληθυσμού με δυσανάλογα περιορισμένη συμμετοχή στην επιχειρηματικότητα. Το μέτρο ενισχύει επιχειρηματικές πρωτοβουλίες γυναικών, ενίσχυση την οποία μπορούν να απολαμβάνουν και γυναίκες του αγροτικού χώρου. Η ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και της εξωστρέφειας, και η βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος αποτελούν στρατηγικούς στόχους και του νέου «Επιχειρησιακού

Προγράμματος Ανταγωνιστικότητας και Επιχειρηματικότητας» για την προγραμματική περίοδο 2007-2013¹.

Στους πίνακες που ακολουθούν δίνονται αριθμητικά δεδομένα των επιχειρησιακών προγραμμάτων σε επίπεδο χώρας και του νομού Καρδίτσας.

Πίνακας 2. Εγκεκριμένα σχέδια που υποβλήθηκαν από γυναίκες στο πλαίσιο του Ε.Π.Α.Α.-Α.Υ και της Κοινοτικής Πρωτοβουλίας LEADER+ (επίπεδο χώρας)

	Επενδυτικά σχέδια που υποβλήθηκαν από γυναίκες
<i>Ολοκληρωμένα Προγράμματα Ανάπτυξης του Αγροτικού Χώρου (Ο.Π.Α.Α.Χ.), του Ε.Π.Α.Α.-Α.Υ.</i>	
Ενίσχυση αγροτουριστικών δραστηριοτήτων	37%
Ενίσχυση βιοτεχνικών δραστηριοτήτων.	23%
<i>Κ.Π. Leader+</i>	
Ενίσχυση αγροτουριστικών δραστηριοτήτων	59%
Ενίσχυση βιοτεχνικών δραστηριοτήτων	34%

Πηγή: Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων και Διαχειριστική Αρχή Leader+ 2007.

Από τον πίνακα παρατηρείται μια αξιόλογη συμμετοχή των γυναικών στην επενδυτική δραστηριότητα των αγροτικών νοικοκυριών, ιδιαίτερα όσον αφορά επενδύσεις αγροτουριστικού χαρακτήρα. Ο αγροτουρισμός συγκέντρωσε επίσης το ενδιαφέρον των γυναικών και στην περίπτωση της Κοινοτικής πρωτοβουλίας Leader+. Θα πρέπει να σημειωθεί βεβαίως ότι η υποβολή φακέλου υποψηφιότητας στο όνομα της γυναίκας δεν παραπέμπει πάντα και στην ανάληψη επιχειρηματικών

¹ Επίσης το Πρόγραμμα «Απασχόληση και Επαγγελματική Κατάρτιση» μέτρο 5.3, του ΟΑΕΔ και άλλα μικρότερης εμβέλειας προγράμματα ενισχύουν άμεσα ή έμμεσα (π.χ. μέσα από διαδικασίες stage ή επαγγελματικής κατάρτισης) τη γυναικεία επιχειρηματικότητα.

ευθυνών από την ίδια στην ιδρυθείσα επιχείρηση, όπως αναφέρθηκε σχετικά και σε προηγούμενο σημείο του παρόντος κειμένου.

Μια σημαντική αύξηση του ενδιαφέροντος των γυναικών σε κάθε επόμενο κύκλο προσκλήσεων για την υποβολή επιχειρηματικών προτάσεων παρατηρείται και στο πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα». Από 275 επενδυτικές προτάσεις που ενισχύθηκαν κατά την πρώτη πρόσκληση υποβολής προτάσεων ενισχύθηκαν 1863 κατά την τέταρτη πρόσκληση (πηγή EOMMEX). Η εξέταση όμως της χωροταξικής τους κατανομής δείχνει ότι περίπου το 40% των επιχειρηματικών σχεδίων του μέτρου συγκεντρώνεται στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας και Θεσσαλονίκης, οπότε φαίνεται ότι μικρή εμβέλεια έχει στον αγροτικό χώρο.

Στο επίπεδο του νομού Καρδίτσας η αποτύπωση των επενδυτικών πρωτοβουλιών των γυναικών την τελευταία προγραμματική περίοδο δίνει την εξής εικόνα.

Πίνακας 3. Επενδυτικές δραστηριότητες ιδιωτών στο νομό Καρδίτσας, με χρηματοδοτικό πλαίσιο τα Ο.Π.Α.Α.Χ.

Κατηγορία επένδυσης	Επενδύσεις γυναικών		Επενδύσεις ανδρών	
	Αριθμός	Συνολικός προϋπολογισμός	Αριθμός	Συνολικός προϋπολογισμός
Καταλύματα	2	629.772	6	2.216.247
Κέντρα εστίασης/αναψυχής	6	849.819	8	1.744.715
Βιοτεχνίες	1	305.848	7	2.156.246
Αποκατάσταση όψεων κτιρίων	2	30.792	6	138.909
<i>Σύνολο</i>	<i>11</i>	<i>1.816.231</i>	<i>27</i>	<i>6.256.117</i>
<i>Συμμετοχή στο σύνολο</i>	<i>29%</i>	<i>23%</i>	<i>71%</i>	<i>77%</i>

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΑΝ.ΚΑ.

Από τον πίνακα 2 φαίνεται η χαμηλή γενικά συμμετοχή των ιδιωτών στο πρόγραμμα. Η συμμετοχή των γυναικών σε σχέση με τους άνδρες κινείται στα επίπεδα που προσδιορίστηκαν και σε επίπεδο χώρας, με χαμηλότερο μέσο ύψος προϋπολογισμού σε σχέση με τις επενδύσεις των ανδρών.

Πίνακας 4. Επενδυτικές δραστηριότητες ιδιωτών στο νομό Καρδίτσας,
με χρηματοδοτικό πλαίσιο τη LEADER+

Είδος επένδυσης	Επενδύσεις γυναικών		Επενδύσεις ανδρών	
	Αριθμός	Συνολικός προϋπολογισμός	αριθμός	Συνολικός προϋπολογισμός
Καταλύματα/ξενοδ. Μονάδες	1	332.000	2	615.500
Κέντρα εστίασης/αναψυχής/καφενεία	8	1.522.335	9	902.069
Βιοτεχνίες διαφόρων ειδών	4	338.585	9	1.518.700
Εγκατάσταση συστημάτων HACCP	-	-	3	23.300
Άλλο (φούρνος, κάβα, κλπ)	1	104.500	3	143.100
Σύνολο	14	2.297.420	26	3.202.669
<i>Συμμετοχή στο σύνολο</i>	<i>35%</i>	<i>42%</i>	<i>65%</i>	<i>58%</i>
Εταιρικής μορφής επενδύσεις στο όνομα γυναίκας και άνδρα (Ο.Ε.)				
Ξενοδοχείο	1			524.532
Κέντρο εστίασης /καφενείο	2			467.600
Βιοτεχνία	1			106.100
<i>Σύνολο</i>	<i>4</i>			<i>1.098.232</i>

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΑΝ.ΚΑ

Ελαφρά μεγαλύτερη φαίνεται η συμμετοχή των γυναικών σε επενδύσεις στο νομό με χρηματοδοτικό πλαίσιο την Leader+. Επίσης, πολύ μεγαλύτερη είναι η συμμετοχή των γυναικών σε σχέση με τη Leader II, κατά την οποία το ποσοστό των

γυναικών που προέβησαν σε επενδύσεις κυμαινόταν στο 16% περίπου του συνόλου των επενδυτών.

Οι παρεμβάσεις που αφορούν τον αγροτικό τουρισμό αποτελούν πράγματι τον τομέα στον οποίο συγκεντρώνεται κατά κύριο λόγο το επενδυτικό ενδιαφέρον των γυναικών και στο νομό Καρδίτσας, όπως και σε επίπεδο χώρας. Ωστόσο η ενδιάμεση αξιολόγηση της Leader+ δεν εκτιμά ως ικανοποιητική ή μάλλον θεωρεί τη γυναικεία συμμετοχή κατώτερη των προσδοκιών που είχε θέσει το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα, με επίτευξη του στόχου κατά 44% μόνο, παρά τη βαθμολογική πριμοδότηση που δέχεται.

3.1.2 Κλαδική διάρθρωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας των γυναικών

Οι γυναίκες επιχειρηματίες δραστηριοποιούνται κυρίως σε κλάδους με μικρότερη συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη. Το 2008 το ποσοστό των γυναικών επιχειρηματιών στον τομέα της ανθρώπινης υγείας και της κοινωνική μέριμνα ήταν στο 56% σε άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών (60%) και την εκπαίδευση (51%), ενώ το 2012 το ποσοστό των γυναικών επιχειρηματιών στον τομέα της ανθρώπινης υγείας και της κοινωνική μέριμνα φτάνει (60%), σε άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών (59%) και την εκπαίδευση (55%). Οι γυναίκες επιχειρηματίες αρχικών σταδίων στρέφονται κυρίως σε υπηρεσίες που απευθύνονται σε καταναλωτές με ποσοστό 62%. Οι γυναικείες επιχειρήσεις που απευθύνονται σε επιχειρήσεις φτάνουν το 19%, το 14% εστιάζει στο τομέα της μεταποίησης, ενώ το 5% περίπου δραστηριοποιείται στον πρωτογενή τομέα.

3.1.3 Διακοπή λειτουργίας επιχειρηματικών δραστηριοτήτων των γυναικών στην Ελλάδα

Το 2012 το ποσοστό των γυναικών που δηλώνει πως έχει διακόψει μια επιχειρηματική δραστηριότητα ανέρχεται στο 3,1% έναντι των ανδρών με ποσοστό 4,3%. Η έλλειψη κέρδους από την επιχείρηση όσο και η συνταξιοδότηση τους είναι οι σημαντικότεροι λόγοι που οδηγούν τις γυναίκες στην διακοπή των επιχειρήσεών τους. (Statistical Data on Women Entrepreneurs in Europe ,2014)

3.1.4 Επίπεδο εκπαίδευσης

Η εκπαίδευση είναι σημαντικός παράγοντας για όσους αποφασίζουν να γίνουν επιχειρηματίες. Το επίπεδο εκπαίδευσης διαφέρει σημαντικά μεταξύ των χωρών. Το 2012, οι γυναίκες επιχειρηματίες στην ΕΕ-28 έτειναν να είναι καλύτερα μορφωμένοι από τους άνδρες επιχειρηματίες. Η μεγαλύτερη ομάδα των γυναικών επιχειρηματιών στην Ευρώπη-28 είχε επιτευχθεί το επίπεδο μέσης εκπαίδευσης 26%. Οι πέντε κορυφαίες χώρες με το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης των γυναικών επιχειρηματιών ήταν η Εσθονία με ποσοστό 2.49, η Ιρλανδία με 2.45 , το Βέλγιο με 2.43, η Γερμανία 2.40 και το Λουξεμβούργο με 2.36. Στην Ελλάδα το επίπεδο εκπαίδευσης των γυναικών επιχειρηματιών είναι μόλις στο 1.87. (Statistical Data on Women Entrepreneurs in Europe , 2014)

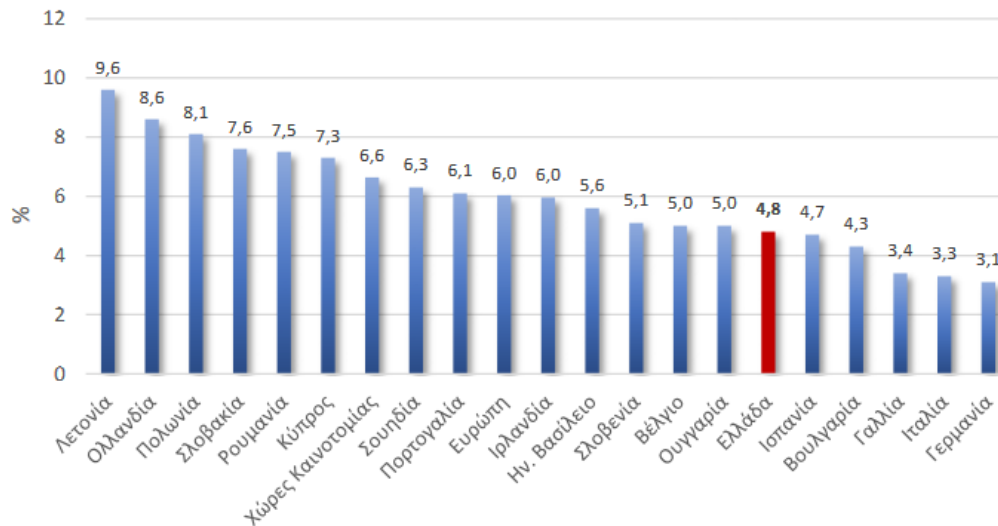
3.1.5 Μερική και Πλήρης Απασχόληση

Όσον αφορά τώρα το μέσο όρο εργασίας των γυναικών το 2012, οι γυναίκες επιχειρηματίες στην ΕΕ-28 που εργάστηκαν με πλήρη απασχόληση φτάνουν τις 36,4 ώρες την εβδομάδα στην επιχείρησή τους. Στην Ελλάδα οι ώρες είναι περισσότερες από το μέσο όρο και φτάνει το 41,8, ενώ στην Ιρλανδία εργάζονταν 32,3 ώρες ανά εβδομάδα. Το 2012, στην ΕΕ οι γυναίκες επιχειρηματίες που εργάζονταν με μερική απασχόληση στην επιχείρησή τους ήταν κατά μέσο όρο 18,1 ώρες την εβδομάδα με την Ελλάδα να φτάνει τις 17.9 ώρες και την Ιρλανδία 17,4 ώρες. (Statistical Data on Women Entrepreneurs in Europe ,2014)

3.2 Ερευνητικά δεδομένα γυναικείας επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα

Ο βασικός δείκτης που εξετάζεται στο πλαίσιο της έρευνας του GEM είναι ο δείκτης που σχετίζεται με την επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων. Δηλαδή το σύνολο του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, που είτε είναι επίδοξοι επιχειρηματίες είτε νέοι επιχειρηματίες. Η πληρέστερη εικόνα για το ειδικό βάρος της γυναικείας επιχειρηματικότητας στην οικονομία και κοινωνία μιας χώρας μπορεί να σχηματιστεί αν εξεταστεί το ποσοστό του γυναικείου πληθυσμού της χώρας που κατευθύνεται σε επιχειρηματική δραστηριότητα. Είναι βέβαια φανερό ότι το ζήτημα είναι σημαντικό και από την πλευρά του σχεδιασμού πολιτικών για την ενίσχυση της γυναικείας επιχειρηματικότητας, καθώς αντανάκλα τον βαθμό δηλαδή στον οποίο ο γυναικείος πληθυσμός είναι εξοικειωμένος με την επιχειρηματική δραστηριότητα. Έτσι, λοιπόν, το ποσοστό των γυναικών λοιπόν που βρίσκεται στα αρχικά στάδια επιχειρηματικότητας, στην Ελλάδα ανέρχεται σε 4,8%, σε ελαφρώς χαμηλότερα επίπεδα από ότι στην Ευρώπη και στις Χώρες καινοτομίας (6,0% και 6,6% αντίστοιχα). Ξεχωρίζει η Λετονία με την γυναικεία επιχειρηματικότητα να ανέρχεται στο 9,6%, ενώ ακολουθεί η Ολλανδία με 8,6%. Παρατηρείται, πάντως, πως υψηλότερη επιχειρηματικότητα γυναικών εμφανίζουν οι αναπτυσσόμενες χώρες του πλανήτη συγκριτικά με τις ανεπτυγμένες. Δηλαδή, τα υψηλότερα ποσοστά επιχειρηματικής δραστηριοποίησης παρουσιάζονται συνήθως σε χώρες όπου η αναζήτηση εργασίας είναι μία δύσκολη υπόθεση, ή σε χώρες με υψηλά ποσοστά ανεργίας, όπου τα άτομα ωθούνται στην επιχειρηματικότητα αναγκαστικά. Σε αυτές τις περιπτώσεις η επιχειρηματικότητα συνήθως αφορά κυρίως σε αυτοαπασχόληση και μικροεπιχειρηματικότητα, και αποσκοπεί κατά βάση σε βιοπορισμό.

Διάγραμμα 1: Ποσοστό γυναικών ηλικίας 18-64 ετών που εμπλέκεται σε επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων ανά χώρα

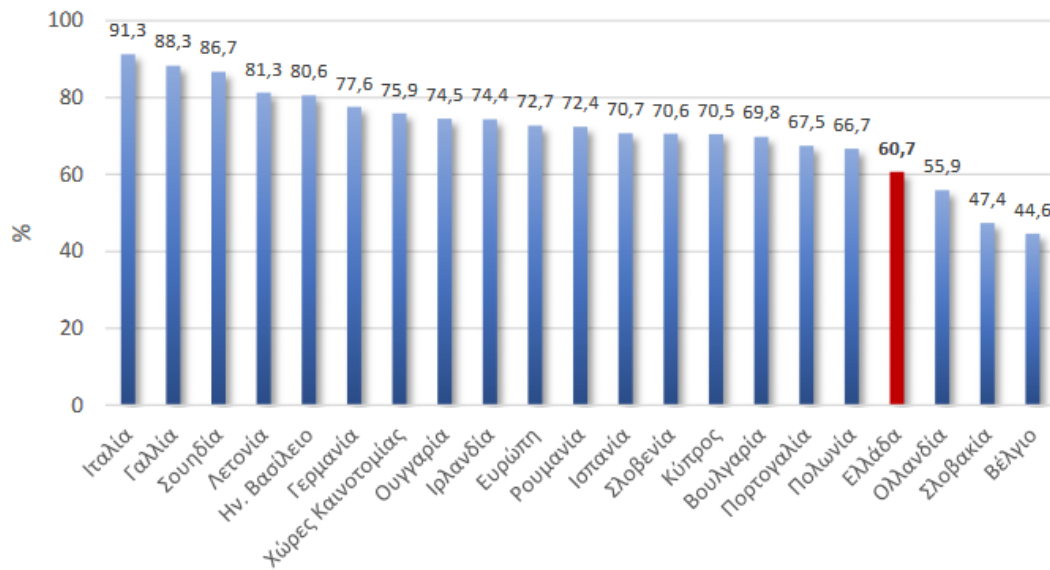

Πηγή: GEM, Women's Entrepreneurship 2016/2017 Report

Από την άλλη πλευρά, η επιχειρηματικότητα ευκαιρίας αποτελεί βασικό κίνητρο της για το 60% των γυναικών επιχειρηματιών στην Ελλάδα, επίδοση όμως που και πάλι φέρνει τη χώρα στις τελευταίες θέσεις της συγκριτικής κατάταξης. Αντιθέτως, στις Χώρες καινοτομίας και στην Ευρώπη, οι ευκαιρίες αποτελούν βασικό κίνητρο έναρξης επιχειρηματικότητας σε ποσοστό 72,7% και 75,9%, αντίστοιχα. Μια εύλογη υπόθεση είναι ότι όσο πιο ανεπτυγμένοι είναι οι θεσμοί και οι πολιτικές σε μια χώρα, τόσο λιγότερο έντονο θα είναι το κίνητρο της επιχειρηματικής δραστηριότητας από γυναίκες για λόγους ανάγκης, ή διαφορετικά, τόσο ισχυρότερο θα είναι το κίνητρο της ευκαιρίας. Οι διαπιστώσεις αυτές οδηγούν σε ένα σημαντικό συμπέρασμα: το ποσοστό της επιχειρηματικότητας ανάγκης που εκδηλώνεται από γυναίκες φαίνεται να εξαρτάται αποφασιστικά από το μέγεθος και την ποιότητα των κοινωνικών παροχών που είναι διαθέσιμες σε μια χώρα. Συνεπώς, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η γυναικεία επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα η ανάληψη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων αποτελεί μία βιοποριστική λύση και όχι μια επιλογή αξιοποίησης επιχειρηματικών ευκαιριών, εύρημα το οποίο συνάδει με τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στις γυναίκες.

Διάγραμμα 2: Γυναικεία επιχειρηματικότητα ευκαιρίας, 2016

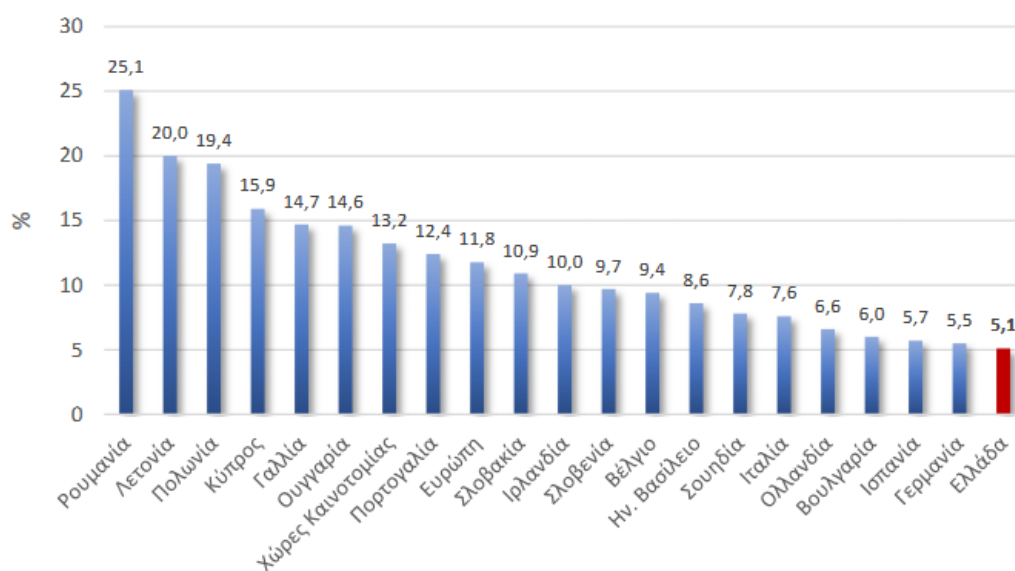
% επί των γυναικών επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

Πηγή: GEM, Women's Entrepreneurship 2016/2017 Report

Όσον αφορά στις επιχειρηματικές προθέσεις των γυναικών, η Ελλάδα καταλαμβάνει την τελευταία θέση με μόλις 5,1%, όταν στην Ευρώπη και τις Χώρες καινοτομίας το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται σε 11,8% και 13,2%, αντίστοιχα. Πρωτοπόρα χώρα στις επιχειρηματικές προθέσεις των γυναικών για το 2016 αναδεικνύεται η Ρουμανία, με 25,1%, ενώ ακολουθούν η Λετονία και η Πολωνία στην περιοχή του 20%. Επιπροσθέτως, σημειώνεται και η μεγάλη υποχώρηση αυτής της πρόθεσης το 2016 (κατά 4 ποσοστιαίες μονάδες) σε σχέση με το 2014 (από 9,4%), όταν στην Ευρώπη και στις Χώρες καινοτομίας παραμένουν σχεδόν αμετάβλητες. Το γεγονός αυτό δείχνει απογοήτευση και την στροφή των γυναικών προς άλλες μορφές απασχόλησης, πιθανόν λόγω της αβεβαιότητας και του ασταθούς οικονομικού περιβάλλοντος. Συνεπώς είναι εξαιρετικά φτωχή η δεξαμενή των δυνητικών επιχειρηματιών που μπορούν να προκύψουν από το υφιστάμενο εργατικό δυναμικό, καθώς φαίνεται να μην αποτελεί μια επιλογή υψηλής προτεραιότητας για τη συντριπτική πλειονότητα των γυναικών.

Διάγραμμα 3: Επιχειρηματικές προθέσεις γυναικών στο σύνολο του γυναικείου πληθυσμού 18-64 ετών, 2016

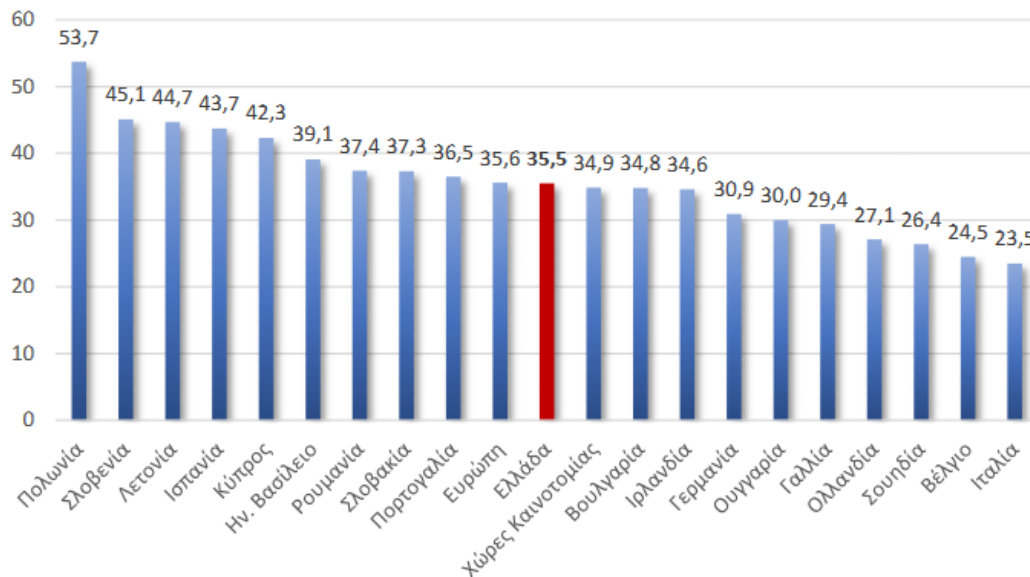

Πηγή: GEM, Women's Entrepreneurship 2016/2017 Report

3.3 Ερευνητικά δεδομένα γυναικείας επιχειρηματικότητας στην Ευρώπη

Συγκριτικά με τα αποτελέσματα της αντίστοιχης έρευνας του GEM το 2014, η εικόνα για την γυναικεία επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων δεν διαφέρει ιδιαίτερα, με τον σχετικό δείκτη στην Ευρώπη και στις Χώρες καινοτομίας να εντοπίζεται ελαφρώς χαμηλότερα, ενώ στην Ελλάδα η τάση είναι διαφορετική, καθώς ο δείκτης ήταν στο 5,8%. Η ενίσχυση δηλαδή του δείκτη σε Ευρώπη και χώρες καινοτομίας το 2016 και η ταυτόχρονη μείωση στην Ελλάδα, ασφαλώς συνδέεται με το εγχώριο δυσμενές οικονομικό και επιχειρηματικό περιβάλλον. Σε ότι αφορά τα κίνητρα και στη διάκριση μεταξύ επιχειρηματικότητας ανάγκης και ευκαιρίας, βασικό κίνητρο για την γυναικεία επιχειρηματικότητα σύμφωνα με το 37,4% των γυναικών επιχειρηματιών στην Ελλάδα αποτελεί η ανάγκη, εύρημα το οποίο εντοπίζεται μεν στην Ευρώπη και στις Χώρες καινοτομίας αλλά σε αισθητά χαμηλότερα επίπεδα (23,6% και 20,7% αντίστοιχα). Είναι φανερό ότι το κίνητρο της ανάγκης είναι ισχυρότερο στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου οι δυνατότητες εύρεσης ικανοποιητικής απασχόλησης με μισθωτή σχέση είναι γενικά δυσκολότερες. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα βρίσκεται στις τέσσερις πρώτες θέσεις όσον αφορά στην γυναικεία επιχειρηματικότητα ανάγκης, γεγονός που πιθανόν να οφείλεται στα υψηλά ποσοστά ανεργίας στις γυναίκες, αλλά και στην δυσκολία εύρεσης εξαρτημένης εργασίας. Πάντως το 2016 καταγράφεται εξασθένηση του ποσοστού των γυναικών επιχειρηματιών αρχικών σταδίων από ανάγκη σε σχέση με το 2014, τόσο στην Ευρώπη και στις Χώρες καινοτομίας (από 25%, αμφότερα), όσο και στην Ελλάδα (από 42,9%).

Διάγραμμα 4: Γνώσεις και ικανότητες για έναρξη επιχείρησης (% γυναικείου πληθυσμού, 2016)

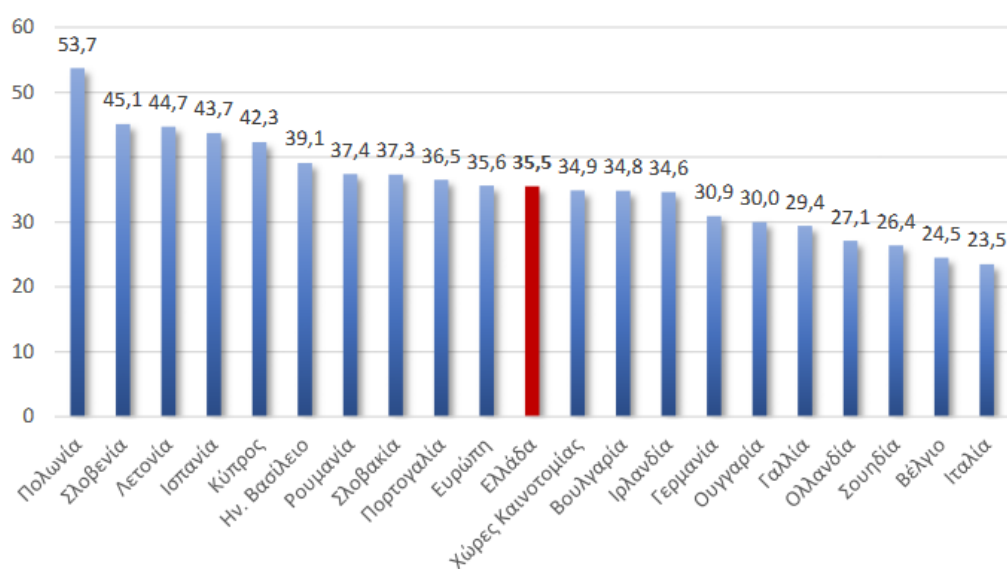
Πηγή: GEM, Women's Entrepreneurship 2016/2017 Report, Επεξεργασία: IOBE

Οι κοινωνικές αντιλήψεις που επικρατούν σε μία χώρα περί επιχειρηματικότητας μπορούν να αποτελέσουν δείκτη ενθάρρυνσης και υποστήριξης προς τους εν δυνάμει επιχειρηματίες. Οι αντιλήψεις περί επιχειρηματικότητας περιλαμβάνουν τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι αντιλαμβάνονται το επιχειρηματικό περιβάλλον γύρω τους, δηλαδή αν θεωρούν ότι υπάρχουν καλές ευκαιρίες για ένα νέο εγχείρημα, τις προσωπικές τους ικανότητες, δηλαδή αν νομίζουν ότι έχουν την ικανότητα να ξεκινήσουν μια επιχείρηση, καθώς και τον βαθμό στον οποίο εμποδίζονται να μουν στον επιχειρηματικό κόσμο από το φόβο της αποτυχίας. Στην Ελλάδα σύμφωνα με την έρευνα του GEM το 2016, μόλις το 11% των γυναικών θεωρεί ότι υπάρχουν ευκαιρίες για έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας, κατατάσσοντας τη χώρα στην τελευταία θέση στη σχετική λίστα.

Συγκριτικά με την έρευνα του GEM για την γυναικεία επιχειρηματικότητα παρατηρείται σημαντική εξασθένηση του ποσοστού των γυναικών που διαβλέπουν επιχειρηματικές ευκαιρίες στο σύνολο των γυναικών στην Ελλάδα κατά 7 ποσοστιαίες μονάδες, ως απόρροια τη παρατεταμένης αβεβαιότητας που έχει επιφέρει η κρίση στη χώρα. Αντιθέτως ανοδική είναι η τάση που εντοπίζεται στην Ευρώπη και

στις Χώρες καινοτομίας (άνοδο κατά 3 ποσοστιαίες μονάδες αμφότερα). Όσον αφορά στις ικανότητες έναρξης μια επιχείρησης, τα ευρήματα δεν διαφοροποιούνται ιδιαίτερα ανάμεσα στις υπο εξέταση χώρες. Στην Ελλάδα το 35,5% των γυναικών εκτιμά ότι διαθέτει τις ικανότητες για την έναρξη μια επιχείρησης, όταν στην Ευρώπη και στις Χώρες καινοτομίας ο εν λόγω δείκτης ανέρχεται σε 35,6% και 34,9%, αντίστοιχα. Πρωτοπόρα χώρα αναδεικνύεται η Πολωνία με 53,7%, ενώ ακολουθούν η Σλοβενία και η Λετονία στην περιοχή του 45%.

Διάγραμμα 5: Γνώσεις και ικανότητες για έναρξη επιχείρησης (% γυναικείου πληθυσμού, 2016)

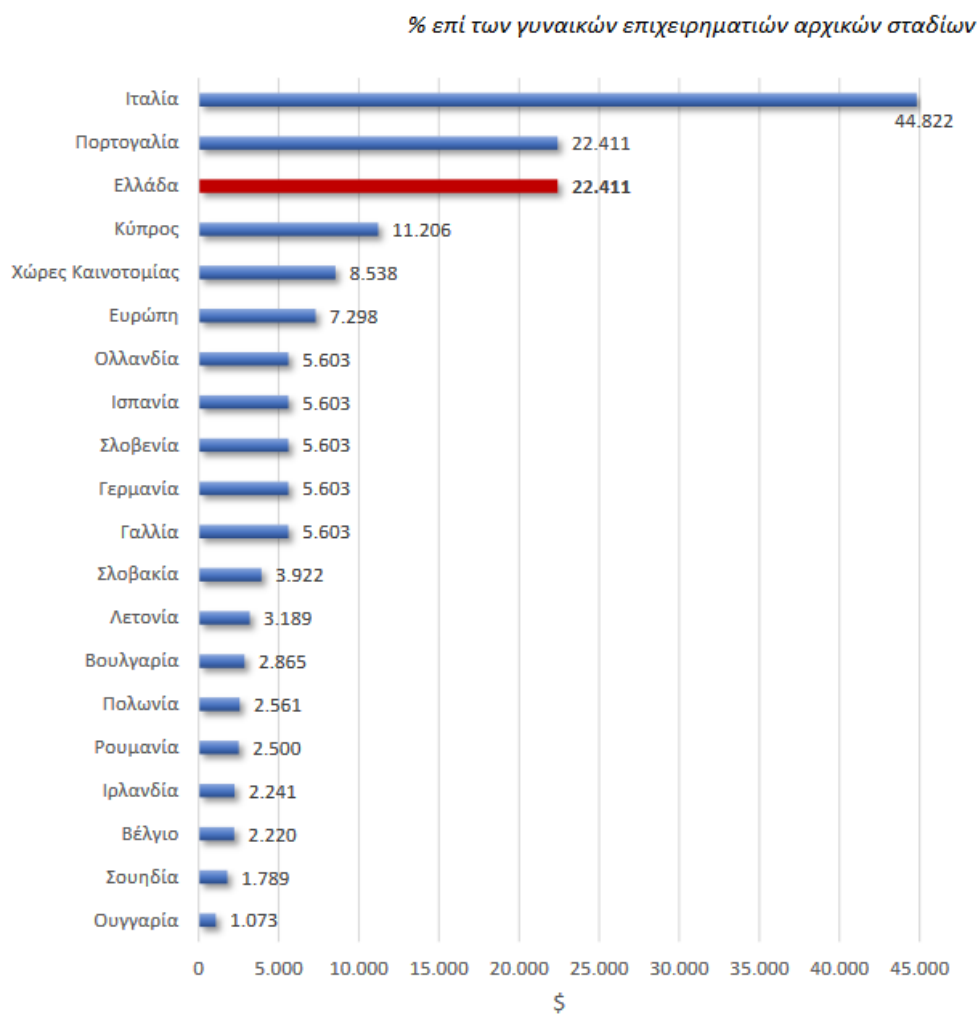

Πηγή: GEM, Women’s Entrepreneurship 2016/2017 Report, Επεξεργασία: IOBE

Αναφορικά, με το ύψος του επενδυόμενου κεφαλαίου στα εξεταζόμενα γυναικεία εγχειρήματα στην Ελλάδα αυτά φαίνεται να αποτελούν μια αρκετά ακριβή επένδυση, καθώς μαζί με την Πορτογαλία, έχουν ένα μέσο ποσό επένδυσης που ανέρχεται στις \$22.41. Δηλαδή οι γυναίκες επιχειρηματίες στην Ελλάδα διαθέτουν για την υλοποίηση ενός νέου εγχειρήματος το 2^ο ψηλότερο κεφάλαιο, ξεπερνώντας κατά πολύ το μέσο ποσό επένδυσης στην Ευρώπη, αλλά και στις Χώρες της καινοτομίας (\$7.298 και \$8.538, αντίστοιχα). Όσον αφορά στη πηγή χρηματοδότησης δεν καταγράφεται καμία διαφοροποίηση μεταξύ των εξεταζόμενων χωρών, καθώς βασική

πηγή άντλησης κεφαλαίου και για την γυναικεία επιχειρηματικότητα αποτελούν σε όλες τις χώρες τα μέλη της οικογένειας ή/και οι συγγενείς

Διάγραμμα 6: Μέσο ποσό επένδυσης, 2016

Πηγή: GEM, Women's Entrepreneurship 2016/2017 Report

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΔΕΔΟΜΕΝΑ

4.1 Δεδομένα για τους παράγοντες που επηρεάζουν την γυναικεία επιχειρηματικότητα

Στη μελέτη μας χρησιμοποιήσαμε δείκτες, λαμβάνοντας δεδομένα από τον Παγκόσμιο Παρατηρητή Επιχειρηματικότητας (GEM) και την Eurostat. Επιλέξαμε να αναλύσουμε μια ομάδα 28 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (**ΕΕ-28**) (Βέλγιο, Βουλγαρία, Τσεχία, Δανία, Γερμανία, Εσθονία, Ιρλανδία, Ελλάδα, Ισπανία, Ουγγαρία, Μάλτα (ελλείπον δεδομένα), Κάτω Χώρες, Αυστρία, Πολωνία, Πορτογαλία, Ρουμανία, Σλοβενία, Σλοβακία, Φινλανδία, Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο).

Οι δείκτες GEM διαχωρίζονται σε δύο μεγάλες κατηγορίες: *Επιχειρηματική Συμπεριφορά και στάσεις* (κίνητρα, φιλοδοξίες και χαρακτηριστικά ατόμων που ξεκινούν επιχειρήσεις, καθώς και κοινωνικές στάσεις απέναντι στην επιχειρηματικότητα) και *Επιχειρηματικές Συνθήκες-Πλαίσιο* (εθνικοί παράγοντες δημιουργίας και επιχειρηματίες καθορίζουν πόσο εύκολο ή όχι για την εκκίνηση).

Από την πρώτη ομάδα δεικτών εξετάσαμε: **Φόβος αποτυχίας** (ποσοστό του πληθυσμού 18-64 που αντιλαμβάνεται τις καλές ευκαιρίες να ξεκινήσει μια επιχείρηση που δείχνει ότι ο φόβος της αποτυχίας θα τους εμπόδιζε να δημιουργήσουν μια επιχείρηση), **Συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα πρώιμου σταδίου (TEA)** (ποσοστό πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών που είναι είτε ένας νεοσύστατος επιχειρηματίας είτε ένας ιδιοκτήτης-διευθυντής σε μια νέα επιχείρηση), **Γυναίκα / Άνδρας TEA** (ποσοστό 18-64 ατόμων που είναι είτε ένας νεοσύστατος επιχειρηματίας είτε ένας ιδιοκτήτης- επιχειρήσεων, διαιρείται με το αντίστοιχο ποσοστό για τους άνδρες) και **την καινοτομία** (ποσοστό όσων ασχολούνται με την TEA, που δείχνουν ότι το προϊόν ή την υπηρεσία τους, είναι νέα σε τουλάχιστον ορισμένους πελάτες και ότι λίγα / χωρίς επιχειρήσεων προσφέρει το ίδιο προϊόν).

Από την πρώτη ομάδα των δεικτών έχουμε υπόψη: **Φόροι και η γραφειοκρατία** (το βαθμό στον οποίο οι δημόσιες πολιτικές στηρίζουν την επιχειρηματικότητα - οι φόροι ή οι κανονισμοί είναι είτε το μέγεθος - ουδέτερη ή να ενθαρρύνει νέες και μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (MME)), **Κυβερνητική στήριξη και πολιτικών** (δημόσιες πολιτικές στήριξης της επιχειρηματικότητας - την επιχειρηματικότητα ως σχετικό οικονομικό ζήτημα), **μεταφορά E & A** (εθνική έρευνα και ανάπτυξη θα οδηγήσει σε νέες εμπορικές ευκαιρίες και είναι στη διάθεση των MME), **Χρηματοδότηση για τους επιχειρηματίες** (διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι για τις MME), **Πολιτιστικές και κοινωνικές νόρμες** (ο βαθμός στις οποίες τα πολιτιστικά και κοινωνικά πρότυπα ενθαρρύνουν ή επιτρέπουν δράσεις που οδηγούν σε νέες επιχειρηματικές μεθόδους ή δραστηριότητες που μπορούν να αυξήσουν τον προσωπικό πλούτο και το εισόδημα), **Υποδομή φυσικών και υπηρεσιών** (ευκολία πρόσβασης σε φυσικούς πόρους - επικοινωνία, υπηρεσίες κοινής ωφέλειας, μεταφορές, μια τιμή που δεν εισάγει διακρίσεις έναντι των MME).

Η βάση δεδομένων της Eurostat χρησιμοποιήθηκε για την απόκτηση στοιχείων σχετικά με: Το πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ, Ποσοστό ανεργίας - ετήσια στοιχεία, Ποσοστά ανεργίας του πληθυσμού ηλικίας 25-64 ετών κατά επίπεδο εκπαίδευσης και Αυτοαπασχόληση ανά φύλο, ηλικία και ιθαγένεια.

• Πραγματικό κατά κεφαλήν ΑΕγχΠ

Ο δείκτης υπολογίζεται ως ο λόγος του πραγματικού ΑΕΠ προς τον μέσο πληθυσμό ενός συγκεκριμένου έτους. Το ΑΕΠ μετρά την αξία της συνολικής τελικής παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών που παράγεται από μια οικονομία εντός ορισμένης χρονικής περιόδου. Περιλαμβάνει αγαθά και υπηρεσίες που έχουν αγορές (ή που θα μπορούσαν να έχουν αγορές) και προϊόντα που παράγονται από τη γενική κυβέρνηση και μη κερδοσκοπικά ιδρύματα.

Αποτελεί μέτρο οικονομικής δραστηριότητας και χρησιμεύει επίσης ως υποκατάστατο για την εξέλιξη των υλικών συνθηκών διαβίωσης μιας χώρας. Ωστόσο, πρόκειται για ένα περιορισμένο μέτρο οικονομικής ευημερίας. Για παράδειγμα, ούτε το ΑΕΠ περιλαμβάνει την περισσότερη μη αμειβόμενη οικιακή εργασία ούτε το ΑΕΠ λαμβάνει υπόψη τις αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής δραστηριότητας, όπως η περιβαλλοντική υποβάθμιση .

- **Ποσοστό ανεργίας - ετήσια στοιχεία**

Το ποσοστό ανεργίας είναι ο αριθμός των ανέργων ως ποσοστό του εργατικού δυναμικού με βάση τον ορισμό του Διεθνούς Γραφείου Εργασίας (ΔΟΕ). Το εργατικό δυναμικό είναι ο συνολικός αριθμός των απασχολούμενων και των ανέργων. Οι άνεργοι περιλαμβάνουν άτομα ηλικίας 15 έως 74 ετών που: - δεν εργάζονται κατά την εβδομάδα αναφοράς, - είναι διαθέσιμα για να ξεκινήσουν τις εργασίες τους μέσα στις επόμενες δύο εβδομάδες, - και έχουν αναζητήσει ενεργά εργασία τις τελευταίες τέσσερις εβδομάδες ή είχαν ήδη βρει δουλειά για να ξεκινήσουν μέσα στους επόμενους τρεις μήνες.

- **Ποσοστά ανεργίας του πληθυσμού ηλικίας 25-64 ετών κατά επίπεδο εκπαίδευσης**

Ο δείκτης επικεντρώνεται στα 25 έως 64 ετών. Δείχνει την «πιθανότητα» να μην είναι δουλειά για εκείνους που θα ήθελαν να έχουν ένα, καταναμημένο σε επίπεδο εκπαιδευτικού επιπέδου. Ο δείκτης παρέχει ένα μέτρο δυσκολιών που πρέπει να αντιμετωπίσουν τα άτομα με διαφορετικά επίπεδα εκπαίδευσης στην αγορά εργασίας και προσφέρει μια πρώτη ιδέα για τον αντίκτυπο της εκπαίδευσης στη μείωση των ευκαιριών ανεργίας.

Το επίπεδο εκπαιδευτικού επιπέδου κωδικοποιείται σύμφωνα με τη Διεθνή Τυποποιημένη Ταξινόμηση της Εκπαίδευσης (ISCED). Τα δεδομένα μέχρι το 2013 ταξινομούνται σύμφωνα με το ISCED 1997 και τα δεδομένα από το 2014 σύμφωνα με το ISCED 2011.

- Ανώτερη δευτεροβάθμια και μεταδευτεροβάθμια μη τριτοβάθμια εκπαίδευση (επίπεδα ISCED 3 και 4)
- Τριτοβάθμια εκπαίδευση (επίπεδα ISCED 5-8) (ISCED 1997: επίπεδα 5 και 6)

- **Αυτοαπασχόληση ανά φύλο, ηλικία και ιθαγένεια**

Χρησιμοποιήσαμε γυναικεία αυτοαπασχολούμενα άτομα από τις χώρες της ΕΕ28 εκτός από τη χώρα αναφοράς και το σύνολο των αυτοαπασχολούμενων ατόμων της ΕΕ28, εκτός από τη χώρα αναφοράς, προκειμένου να εξάγουμε δεδομένα σχετικά με το ποσοστό γυναικών σε σχέση με το σύνολο της επιχειρηματικότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: Μεθοδολογία και Οικονομετρικό Υπόδειγμα

5.1 Panel Data

Όσον αφορά τους τύπους των δεδομένων που χρησιμοποιούνται σε εμπειρικές αναλύσεις βάση της διαθεσιμότητας τους παρατηρείται πως διαχωρίζονται σε 3 τύπους.

Η πρώτη κατηγορία αποτελείται από τα δεδομένα χρονοσειρών (time series) των οποίων η χρήση πραγματοποιείται στην ανάλυση των τιμών μιας ή πιο πολλών μεταβλητών κατά τη διάρκεια μια χρονικής περιόδου.

Η δεύτερη κατηγορία δεδομένων αποτελείται από τα διαστρωματικά δεδομένα (cross section data), αυτά τα δεδομένα αποτελούνται από τις τιμές μιας ή περισσότερων δειγμάτων μονάδων κατά την ίδια χρονική περίοδο.

Τέλος η τρίτη κατηγορία δεδομένων είναι τα δεδομένα panel (panel data), στα οποία η ίδια διαστρωματική μονάδα εξετάζεται κατά την πάροδο του χρόνου. Τα panel data έχουν δυο διατάσεις ταυτόχρονα, τον χρόνο και τον χώρο και ουσιαστικά είναι μια σύνθεση δεδομένων χρονολογικών σειρών και διαστρωματικών δεδομένων.

Η ανάλυση των δεδομένων panel πραγματοποιείται μέσω μιας μεθόδου η οποία είναι συνδυασμός ανάλυσης διαστρωματικών δεδομένων με χρονολογικές σειρές όπου υπάρχει ανάλυση και των δύο παραμέτρων ταυτόχρονα. Βασικότερο πλεονέκτημα τους είναι η αυξημένη ακρίβεια στην εκτίμηση. Αυτό το αποτέλεσμα είναι απόρροια του μεγάλου πλήθους παρατηρήσεων που προκύπτουν γεγονός που είναι επακόλουθο του συνδυασμού ή της συνένωσης πολλών χρονολογικών περιόδων για κάθε μια μεταβλητή. Η χρήση των δεδομένων panel έχει παρατηρηθεί πως έχει παρουσιάσει αύξηση στην χρήση της. Αυτό το γεγονός είναι απόρροια των μεγάλων πλεονεκτημάτων τους και της αρέσκειας του συγκεκριμένου γεγονότος από τους ερευνητές.

Στη συνέχεια πρόκειται να υπάρξει παρουσίαση των βασικότερων πλεονεκτημάτων αλλά και μειονεκτημάτων των δεδομένων panel με σκοπό να υπάρξει μεγαλύτερη σαφήνεια γύρω από αυτά.

5.2 Πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των Panel Data

Το 2008 ο Baltagi όρισε τα κυριότερα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα των Panel Data.

Πιο αναλυτικά αναφέρει πως η καταγραφή της ατομικής ανομοιογένειας (individual heterogeneity) είναι ένα εκ των σημαντικότερων πλεονεκτημάτων. Πιο συγκεκριμένα η ύπαρξη δεδομένων panel από μόνη της υποδεικνύει πως οι οικονομικές μονάδες, τα γεωγραφικά τμήματα όποια και αν είναι διαθέτουν εγγενή χαρακτηριστικά. Μέσω της χρήσης απλών χρονολογικών σειρών είτε διαστρωματικών στοιχείων δεν λαμβάνεται υπόψη η διαφορετικότητα ανάμεσα στις μεταβλητές η οποία σε αρκετές περιπτώσεις οδηγεί σε μεροληπτικές εκτιμήσεις.

Επιπλέον ο Baltagi τόνισε πως η χρήση των δεδομένων panel δίνει τη δυνατότητα να υπάρχει μεγαλύτερος όγκος πληροφοριών για τις οικονομικές μονάδες, ταυτόχρονα μεγαλύτερη διακύμανση ανάμεσα στις μεταβλητές, μικρότερη συγγραμικότητα ανάμεσα στις ερευνώμενες μεταβλητές, μεγαλύτερος βαθμός ελευθερίας καθώς και περισσότερη αποτελεσματικότητα στην οικονομετρική εκτίμηση.

Ταυτόχρονα μέσω της χρήσης δεδομένων δίνεται η δυνατότητα στον ερευνητή να μπορεί να προβεί σε ανάλυση της διαδικασίας καθώς και της δυναμικής προσαρμογής των οικονομετρικών δεδομένων σε βάθος χρόνου ενώ την ίδια στιγμή μπορεί να διατηρεί την ατομική ετερογένεια στα στοιχεία των οικονομικών μονάδων.

Ακόμη κατά τον Baltagi η ύπαρξη δεδομένων Panel δίνει τη δυνατότητα της εμπειρικής εξειδίκευσης πιο περίπλοκων θεωρητικών υποδειγμάτων για την ανάλυση του τρόπου που συμπεριφέρονται οι εκάστοτε οικονομικές μονάδες. Αυτή η διαδικασία δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθεί μόνο με τη χρήση είτε χρονολογικών σειρών είτε διαστρωματικών.

Εξίσου σημαντικό είναι επιπλέον και το γεγονός ότι λαμβάνοντας υπόψη πως η συλλογή των στατιστικών δεδομένων πραγματοποιείται σε επίπεδο οικονομικής μονάδας υπάρχει μείωση σε μεγάλο βαθμό της πιθανότητας σφάλματος κατά τη

διαδικασία άθροισης των δεδομένων σε επίπεδων κρατών ή γενικότερα σε επίπεδα περιφερειών.

Όσον αφορά τα μειονεκτήματα των δεδομένων panel προκύπτει πως υπάρχει μεγάλη δυσκολία στην σχεδίαση μιας έρευνας καθώς και στην συλλογή των απαραίτητων δεδομένων προς διερεύνηση.

Ακόμη σε ορισμένες περιπτώσεις παρουσιάζονται σφάλματα μέτρησης των μεταβλητών (measurement errors), καθώς και σφαλμάτων επιλεκτικότητας (selectivity bias).

Στην ανάλυση των δεδομένων panel το κυρίως υπόδειγμα διατυπώνεται με τον ακόλουθο τρόπο.

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \dots + \beta_8 X_{8it} + U_{it}$$

Εδώ όσον αφορά το Y_{it} το t είναι η παρατήρηση της μονάδας i της εξαρτημένης μεταβλητής Y για $i = 1, 2, 3, \dots, N$ & $t = 1, 2, 3, \dots, T$

$i = 1, 2, 3, \dots, N$, η διάσταση των διαστρωματικών στοιχείων (cross-section)

$t = 1, 2, 3, \dots, T$, η διάσταση των χρονοσειρών (time series)

u_{it} = ο διαταρακτικός όρος ή τυχαίο σφάλμα. Το τυχαίο σφάλμα μεταβάλλεται διαχρονικά και από την μια μονάδα στην άλλη. Εδώ ισχύει $E\{u_{it}\} = 0$

γ_i : η μη παρατηρούμενη μεταβλητή που δεν παρουσιάζει διαχρονική μεταβολή για $i = 1, 2, 3, \dots, N$. Η παρούσα μεταβλητή ονομάζεται έτσι λόγω του γεγονότος ότι είναι ανεξάρτητο ατομικό αποτέλεσμα από τον χρόνο με το οποίο μοντελοποιείται η μη παρατηρήσαμε ετερογένεια.

Το υπόδειγμα των δεδομένων panel διαφοροποιείται από τις χρονοσειρές, λόγω της διπλής τους διάστασης. Για την εκτίμηση των υποδειγμάτων ορίζεται απαραίτητος ο καθορισμός η φύση της μη παρατηρούμενης ετερογένειας γ_i . Όπως παρατηρείται στις παραδοσιακές αναλύσεις δεδομένων panel γίνεται διακριτή ανάμεσα στην σταθερή επίδραση (Fixed Effect) και στην τυχαία επίδραση (Random Effect). Εδώ παρατηρείται πως η γ_i είναι μια παράμετρος για κάθε μονάδα, ενώ στην δεύτερο θεωρείται πως είναι τυχαία μεταβλητή.

Εδώ πρέπει να σημειωθεί πως υπάρχουν δύο κύριες κατηγορίες υποδειγμάτων στα δεδομένα panel:

Πρώτη κατηγορία είναι το υπόδειγμα απαρατήρητων ή σταθερών επιδράσεων (Fixed Effects Model – FEM). Στο παρόν υπόδειγμα, η συνδιακύμανση των ανεξαρτήτων μεταβλητών καθώς και των μη παρατηρούμενων παραγόντων που επηρεάζουν την εξαρτημένη μεταβλητή παραμένοντας σταθερές στο χρονολογικά δεν ισούται με 0.

Δεύτερη κατηγορία είναι το υπόδειγμα τυχαίων επιδράσεων (Random Effects Model – REM). Το παρόν υπόδειγμα, η μη παρατηρούμενη ετερογένεια θεωρείται τυχαία επίδραση οπότε δεν παρουσιάζει συσχέτιση με τις παρατηρούμενες ερμηνευτικές μεταβλητές. Εν συνεχεία μέσω του υποδείγματος σταθερών επιδράσεων το οποίο αποσκοπεί στην εξάλειψη της απαρατήρητης επίδρασης, το υπόδειγμα των τυχαίων επιδράσεων δεν προϋποθέτει κάτι τέτοιο αφού η σταθερή επίδραση δεν παρουσιάζει συσχέτιση με τις ερμηνευτικές μεταβλητές του υποδείγματος.

5.3 Hausman Test

Με σκοπό να επιλεγεί το πιο κατάλληλο υπόδειγμα γίνεται χρήση του ελέγχου Hausman (1978), ο οποίος προκύπτει από τον έλεγχο Hausman (Hausman Test). Ο έλεγχος Hausman εφαρμόζεται έχοντας αρχικά εισάγει τις τιμές των δεδομένων στο πρόγραμμα και εν συνεχεία πραγματοποιείται επιλογή της εξαρτημένης μεταβλητής καθώς και των ανεξαρτητών. Το επόμενο βήμα είναι η εκτέλεση της παλινδρόμησης και με έλεγχο ανάμεσα στα δύο μοντέλα των παλινδρομήσεων προκειμένου να επιλέγεται το πλέον καταλληλότερο.

Οι υποθέσεις που πραγματοποιείται για τον έλεγχο Hausman είναι οι ακόλουθοι:

H0: Ο συντελεστής β_{fe} του μοντέλου των σταθερών επιδράσεων είναι συνεπής παρόλα ταύτα είναι αναποτελεσματικός ταυτόχρονα και ο β_{re} του μοντέλου τυχαίων επιδράσεων είναι συνεπής και αποτελεσματικός. Εδώ στην περίπτωση που αν γίνει δεκτή η μηδενική υπόθεση H0, η μέθοδος τυχαίων επιδράσεων είναι καταλληλότερη.

H1: Ο συντελεστής β_{fe} είναι συνεπής ενώ ο συντελεστής β_{re} είναι μη συνεπής. Στην περίπτωση που γίνει δεκτή η εναλλακτική υπόθεση H1, εδώ η μέθοδος σταθερών επιδράσεων είναι καταλληλότερη.

Αναφορικά με τα δεδομένα της παρούσας μελέτης πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι Hausman στις 9 περιπτώσεις παλινδρομήσεων όπου και σε όλες έπειτα από τους ελέγχους επιλέχθηκε μέθοδος σταθερών επιδράσεων.

5.4 Στόχος της μελέτης και Παρουσίαση των δεδομένων που χρησιμοποιήθηκαν

Η παρούσα μελέτη πραγματοποιείται ώστε να παρατηρηθεί κατά πόσο η Συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα σε πρώιμο στάδιο Γυναίκα / Άνδρας (FMTEA), η καινοτομία (Innovation), η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή καριέρας(EGCC), η κυβερνητική υποστήριξη και πολιτικές (G&S), οι φόροι και γραφειοκρατία (Taxes), ερευνά και καινοτομία (R&D) καθώς και το εθνικό ακαθάριστο προϊόν (GDP) επηρεάζουν την γυναικεία επιχειρηματικότητα (GEM). Τα στοιχεία που λήφθηκαν από Eurostat γύρω από τη γυναικεία επιχειρηματικότητα ξεκίνησαν να υπάρχουν από το έτος 2006 έως το έτος 2018 συνεπώς πραγματοποιήθηκε διερεύνηση αυτών των ετών. Οι παλινδρομήσεις που πραγματοποιήθηκαν είχαν ως χρονικά όρια τα προαναφερθέντα έτη.

GEM: Γυναικεία επιχειρηματικότητα: Η προώθηση της γυναικείας επιχειρηματικότητας θεωρείται όλο και περισσότερο ως βασική πηγή θέσεων εργασίας και καινοτομίας, με στόχο την ισότητα των φύλων και την καταπολέμηση της γυναικείας ανεργίας. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Ευρωπαϊκή Επιτροπή 2008), το 59% των πτυχιούχων και το 61% των φοιτητών διδακτορικών σπουδών στην ΕΕ των γυναικών είναι, ωστόσο, μικρές επιχειρήσεις που ασκούν δραστηριότητα. Το 2012, μόνο το 29% των ενεργών επιχειρηματιών ήταν γυναίκες στην Ευρώπη . Τα ποσοστά των συνολικών γυναικών επιχειρηματιών ποικίλλουν σημαντικά μεταξύ των χωρών. Οι τέσσερις μεγαλύτερες χώρες με το υψηλότερο ποσοστό επιχειρηματικότητας για τις γυναίκες ήταν η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ιταλία και η Κροατία, ενώ οι χώρες με τα χαμηλότερα ποσοστά ήταν η Εσθονία, η Δανία και η Σουηδία. Μια σειρά από πρωτοβουλίες στήριξης των γυναικών επιχειρηματιών έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, αλλά συχνά σπάνια μικρός αριθμός των γυναικών που συμμετέχουν στη δημιουργία επιχειρήσεων, η οποία απαιτεί τη συνέχιση των μέτρων για την προώθηση της γυναικείας επιχειρηματικότητας.

FMTEA: Συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα σε πρώιμο στάδιο Γυναίκα / Άνδρας),

Innovation: Καινοτομία

EGCC: επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή καριέρας

Motivation: Κίνητρα για επιχειρηματικότητα

Taxes: φόροι και γραφειοκρατία

R&D: ερευνά και καινοτομία καθώς

GDP: εθνικό ακαθάριστο προϊόν. Ο δείκτης υπολογίζεται ως ο λόγος του πραγματικού ΑΕΠ προς τον μέσο πληθυσμό ενός συγκεκριμένου έτους. Το ΑΕΠ μετρά την αξία της συνολικής τελικής παραγωγής αγαθών και υπηρεσιών που παράγεται από μια οικονομία εντός ορισμένης χρονικής περιόδου. Περιλαμβάνει αγαθά και υπηρεσίες που έχουν αγορές (ή που θα μπορούσαν να έχουν αγορές) και προϊόντα που παράγονται από τη γενική κυβέρνηση και μη κερδοσκοπικά ιδρύματα.

Αποτελεί μέτρο οικονομικής δραστηριότητας και χρησιμεύει επίσης ως υποκατάστατο για την εξέλιξη των υλικών συνθηκών διαβίωσης μιας χώρας. Ωστόσο, πρόκειται για περιορισμένο μέτρο οικονομικής ευημερίας. Για παράδειγμα, ούτε το ΑΕΠ περιλαμβάνει την περισσότερη μη αμειβόμενη οικιακή εργασία ούτε το ΑΕΠ λαμβάνει υπόψη τις αρνητικές επιπτώσεις της οικονομικής δραστηριότητας, όπως η περιβαλλοντική υποβάθμιση .

Αναλυτική Περιγραφή των μεταβλητών (επεξεργασία συγγραφέα)

GEM	Δείκτης γυναικείας επιχειρηματικότητας
FMTEA	Συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα σε πρώιμο στάδιο στα δύο φύλα
Innovation	Καινοτομίες
EGCC	επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή καριέρας
Motivation	Κίνητρα για επιχειρηματικότητα
Taxes	Φόροι
RD	Δημόσια έξοδα σε έρευνα και ανάπτυξη
GDP	Κατά κεφαλήν ΑΕΠ της κάθε χώρας

Σχετικά με το χρονικό διάστημα, για το οποίο λήφθηκαν τα ερευνώμενα δεδομένα (panel data), αυτό ήταν από το 2006 έως το 2018. Τα δεδομένα λήφθηκαν από τη Eurostat και αφορούσαν τις 27 χώρες της Ε.Ε. το υπόδειγμα τα μελέτης έχει την ακόλουθη μορφή:

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 X_{1it} + \beta_2 X_{2it} + \dots + \beta_8 X_{8t} + U_{it}$$

5.5 Περιγραφή δεδομένων

Στον ακόλουθο πίνακα παρουσιάζονται τα σημαντικά περιγραφικά στατιστικά στοιχεία των ανεξάρτητων μεταβλητών της μελέτης. Στον πίνακα που ακολουθεί παρατηρούνται στοιχεία περιγραφικής στατιστικής (μέσος όρος, τυπική απόκλιση, μέγιστη και ελάχιστη τιμή κ.ο.κ).

Περιγραφικά στοιχεία των μεταβλητών X πριν και μετά την κρίση (επεξεργασία συγγραφέα)

	R&D	EGCC	FMTEA	GDP	GEM	Innovation	Motivation	Taxes
Mean	2.483274	58.51120	0.544753	25.32343	20.51737	29.61287	3.172376	2.403094
Median	2.460000	57.24000	0.530000	22.65000	10.35000	28.46500	2.470000	2.340000
Maximum	3.230000	85.86000	0.890000	84.40000	119.7000	57.13000	11.80000	3.770000
Minimum	1.700000	33.17000	0.180000	2.300000	0.900000	8.620000	0.620000	1.340000
Std. Dev.	0.311540	10.37845	0.121514	16.22681	26.12495	8.374761	2.324750	0.554700
Skewness	0.155765	0.439515	0.414827	1.348441	1.946901	0.611988	1.602582	0.237474
Kurtosis	2.567404	3.102554	3.199082	5.449748	6.517192	3.757099	5.290174	2.043577
Jarque-Bera	2.640601	6.787836	6.763966	193.5855	217.9643	14.15399	117.0314	10.59548
Probability	0.267055	0.033577	0.033980	0.000000	0.000000	0.000844	0.000000	0.005003
Sum	553.7700	12170.33	121.4800	8863.200	3898.300	4856.510	574.2000	535.8900
Sum Sq. Dev.	21.54671	22296.41	3.277961	91894.99	128995.0	11432.27	972.8029	68.30777
Observations	223	208	223	350	190	164	181	223

Απαραίτητη διαδικασία για την πραγματοποίηση παλινδρομήσεων είναι να πραγματοποιηθεί έλεγχος των αυτοσυσχετίσεων των ανεξάρτητων μεταβλητών (correlations).

Ο πίνακας που ακολουθεί δείχνει τις συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές του υποδείγματος. Η συσχέτιση παρουσιάζει το κατά πόσο εξαρτάτε μια μεταβλητή

από μια άλλη και την φύση αυτής της σχέσης, εάν είναι αρνητική, θετική ή μηδενική. Ο συντελεστής της συσχέτισης κυμαίνεται από αρνητικό 1 έως θετικό 1. Όταν η τιμή της συσχέτισης βρίσκεται κοντά στα όρια (-1 ή 1) η σχέση των μεταβλητών είναι πολύ ισχυρή, ενώ το πρόσημο τονίζει το εάν η σχέση είναι θετική ή αρνητική. Την ίδια στιγμή όσο πιο πολύ τείνει στο μηδέν η σχέση τόσο φαίνεται πως δεν υπάρχει σχέση στις μεταβλητές. Παρατηρώντας τον πίνακα που ακολουθεί είναι εμφανές ότι υπάρχει γραμμική συσχέτιση ανάμεσα σε ορισμένες μεταβλητές ενώ η μεταβλητή με τις περισσότερες γραμμικές συσχετίσεις είναι η χρηματοδότηση για επιχειρήσεις.

Συσχέτιση των ανεξάρτητων μεταβλητών GEM, FMTEA, Motivation, Innovation, EGCC, Taxes, R&D και GDP (επεξεργασία συγγραφέα)

Correlation Matrix

	Taxes	RD	Motivation	Innovation	GEM	GDP	FMTEA	EGCC
Taxes	1	0.67222	0.141063	-0.042302	0.016969	0.596110	0.227981	0.327098
RD		1	0.106927	-0.291897	-0.180724	0.651776	0.120374	0.472941
Motivation			1	0.034820	-0.086842	0.127578	0.303126	0.285406
Innovation				1	-0.078873	-0.062835	-0.229820	-0.194430
GEM					1	-0.236878	0.077405	-0.168016
GDP						1	0.071595	0.531138
FMTEA							1	0.119414
EGCC								1

Στο σημείο αυτό πρέπει να σημειωθεί πως υπάρχουν συσχετίσεις στις μεταβλητές του πίνακα οι οποίες διαφοροποιούνται από πολύ ασθενείς έως μέτριας συσχέτισης, ενώ πρέπει να σημειωθεί πως τα κατάλοιπα είναι ομοσκεδαστικά, ακολουθούν κανονική κατανομή αλλά δεν παρουσιάζουν αυτοσυσχέτιση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΕΜΠΕΙΡΙΚΟΙ ΕΛΕΓΧΟΙ ΚΑΙ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Όπως παρατηρείται στη συνέχεια στην παρούσα μελέτη πραγματοποιήθηκαν εννέα (9) Παλινδρομήσεις – Γραμμικά Υποδείγματα με τη Μέθοδο των Ελαχίστων Τετραγώνων. Παρόλα ταύτα από τις 9 παλινδρομήσεις οι 2 εξ αυτών βρέθηκε να επαληθεύουν τις υποθέσεις ύπαρξης στατιστικής σημαντικότητας του συντελεστής Β.

Όσον αφορά την προαναφερθείσα μέθοδο γίνεται χρήση της ως ένα μέσο εύρεσης των εκτιμητών των συντελεστών του εκάστοτε υποδείγματος. Όσον αφορά αυτή τη μέθοδο, πραγματοποιείται αναζήτηση της ευθείας η οποία ελαχιστοποιεί το άθροισμα των τετραγώνων των κατάλοιπων. Με τη χρήση του οικονομετρικού προγράμματος E Views 8 πραγματοποιήθηκαν οι παλινδρομήσεις στις οποίες εξαρτημένη μεταβλητή (Dependent Variable) ήταν η γυναικεία επιχειρηματικότητα (GEM) και ανεξάρτητες μεταβλητές (Independent Variables) η συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα σε πρώιμο στάδιο στα δύο φύλα (FMTEA), οι Καινοτομίες (Innovation), η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή καριέρας (EGCC). Επιπλέον χρησιμοποιήθηκαν τα Κίνητρα για επιχειρηματικότητα (Motivation), οι φόροι (Taxes), τα δημόσια έξοδα σε έρευνα και ανάπτυξη (RD) και το Κατά κεφαλήν ΑΕΠ της κάθε χώρας (GDP). Το χρονικό διάστημα που λήφθηκαν δεδομένα ήταν από το 2006 έως το 2018 λόγω του γεγονότος ότι η εξαρτημένη μεταβλητή στη Eurostat είχε δεδομένα από την παρούσα στιγμή και έπειτα. Όπως προαναφέρθηκε τα δεδομένα λήφθηκαν από τη Eurostat για τις 28 χώρες της Ε.Ε (χωρίς τη Μάλτα). Αρχικά πρέπει να αναφερθεί πως πραγματοποιείται μια εκτίμηση των αποτελεσμάτων με τη χρήση της μεθόδου των Ελαχίστων τετραγώνων (OLS), δίχως να λαμβάνονται υπόψη οι διαστάσεις του χρόνου και του χώρου. Έπειτα, πραγματοποιείται παλινδρόμηση με το μοντέλο των Τυχαίων επιδράσεων καθώς και Σταθερών επιδράσεων. Ακόμη πραγματοποιούνται έλεγχοι Hausman με σκοπό να βρεθεί το καταλληλότερο μοντέλο.

1 - 06	6.700000
1 - 07	8.900000
1 - 08	NA
1 - 09	NA
1 - 10	1.200000
1 - 11	1.100000
1 - 12	NA
1 - 13	NA
1 - 14	NA
1 - 15	12.20000
1 - 16	62.80000
1 - 17	3.100000
1 - 18	NA
2 - 06	3.100000
2 - 07	21.30000
2 - 08	NA
2 - 09	NA
2 - 10	1.600000
2 - 11	9.500000
2 - 12	NA
2 - 13	NA
2 - 14	NA
2 - 15	NA
2 - 16	NA
2 - 17	24.00000
2 - 18	2.900000
3 - 06	34.40000
3 - 07	8.300000
3 - 08	13.10000
3 - 09	NA
3 - 10	NA
3 - 11	1.000000
3 - 12	NA
3 - 13	NA

Εικόνα 1: Παράδειγμα στιγμιότυπου των δεδομένων της μεταβλητής της γυναικείας επιχειρηματικότητας, εδώ είναι εμφανές το αρχικό έτος εισαγωγής δεδομένων.

Σε κάθε σημείο της μελέτης ο φυσικός αλγόριθμος της γυναικείας επιχειρηματικότητας αντιπροσωπεύει την εξαρτημένη μεταβλητή με τις λοιπές μεταβλητές να αντικατοπτρίζουν τις ανεξάρτητες μεταβλητές της ευθείας παλινδρόμησης. Η κάθε μια εκτίμηση η οποία πραγματοποιείται με τη χρήση της Μεθόδου ελαχίστων τετραγώνων οφείλει να έχει ως παράμετρο την ικανοποίηση ορισμένων κύριων υποθέσεων. Το επίπεδο αξιοπιστίας των αποτελεσμάτων που προέρχονται από την εκτίμησης ενός υποδείγματος είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με το

πόσο πολύ τηρούνται οι αρχικές υποθέσεις του υποδείγματος. Στην παρούσα μελέτη υπάρχει πλήρης τήρηση των υποθέσεων στις παλινδρομήσεις.

Στη συνέχεια μετά την εκτίμηση της εκάστοτε παλινδρόμησης με τη βοήθεια της Μεθόδου των Ελαχίστων Τετραγώνων, πραγματοποιούνται εκτιμήσεις του μοντέλου με τη χρήση της μεθόδου των Σταθερών επιδράσεων μετά τη μέθοδο των Τυχαίων Επιδράσεων. Με σκοπό να ελεγχθεί ποια από τις δύο προαναφερθείσες μεθόδους είναι η κατάλληλη γίνεται έλεγχος Hausman. Το 1978 ο Hausman, πρότεινε τη χρήση ενός ελέγχου κατά τον οποίο υπάρχει μεγάλη σημασία στην ύπαρξη ή μη συσχέτισης ανάμεσα στον όρο του σφάλματος των διαστρωματικών μονάδων και τους συντελεστές των ανεξάρτητων μεταβλητών. Όταν δεν παρατηρείται η ύπαρξη συσχέτισης κρίνεται ως πιο κατάλληλο μοντέλο εκείνο των Τυχαίων Επιδράσεων, ενώ όταν υπάρχει κάποια συσχέτιση πιο κατάλληλο είναι το μοντέλο των Σταθερών Επιδράσεων. Οι δύο υποθέσεις που πραγματοποιούνται είναι οι ακόλουθες:

- H_0 : (Μηδενική υπόθεση): προτιμητέο μοντέλο είναι των Τυχαίων Επιδράσεων
- H_1 : (Εναλλακτική υπόθεση): προτιμητέο μοντέλο είναι των Σταθερών Επιδράσεων

Πιο αναλυτικά όταν η p-value είναι μικρότερη από 0,05, σε επίπεδο σημαντικότητας 95% απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση με αποδοχή της εναλλακτικής και έτσι πραγματοποιείται χρήση του μοντέλου Σταθερών επιδράσεων.

Από την εκάστοτε παλινδρόμηση απορρέουν ορισμένα ευρήματα και στοιχεία. Αυτά τα δεδομένα δίνουν ένα πλήθος πληροφοριών γύρω από την καταλληλότητα του εκάστοτε μοντέλου, τη φύση του, τις σχέσεις καθώς κι την ένταση των μεταβλητών. Η κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή που ελέγχεται στις παλινδρομήσεις επιφέρει στοιχεία που σχετίζονται με τις εκτιμήσεις της μεθόδου Ελαχίστων Τετραγώνων (coefficients), τα τυπικά σφάλματα των εκτιμητών (standard errors), το πλήθος των παρατηρήσεων (observations) καθώς και ο συντελεστής προσδιορισμού R^2 (R-squared). Τα τυπικά σφάλματα των εκτιμητών είναι η τυπική απόκλιση της κατανομής του δείγματος η οποία μετρά την απόκλιση του μέσου του μελετώμενου δείγματος από την πραγματική τιμή του εκάστοτε πληθυσμού. Όσον αφορά το συντελεστή προσδιορισμού R^2 αυτός παρουσιάζει το βαθμό προσαρμογής

της ευθείας της παλινδρόμησης και λαμβάνει τιμές από το 0 έως το 1, με τιμές πιο κοντά στο 1 να υπάρχει μεγαλύτερη καταλληλότητα της ευθείας της παλινδρόμησης.

Σε κάθε μια παλινδρόμηση, υπάρχει αναφορά στους εκτιμητές των εκάστοτε παραμέτρων του μοντέλου καθώς και το πόσο στατιστικά σημαντική κρίνεται η επίδραση της κάθε ανεξάρτητης μεταβλητής (μέσω του p-value). Επιπλέον η τιμή Constant είναι η τιμή η οποία αντιστοιχεί στο σημείο όπου η ευθεία ελαχίστων τετραγώνων τέμνει τον άξονα y και παρουσιάζει την επίδραση της εκάστοτε ανεξάρτητης μεταβλητής X στην εξαρτώμενη μεταβλητή Y. Η προαναφερθείσα επίδραση ορίζεται ως η μεταβολή της μέσης τιμής της εξαρτώμενης μεταβλητής έπειτα από την αύξηση κατά μιας μονάδας της ανεξάρτητης μεταβλητής. Όσον αφορά το συντελεστή β₀ (constant) όπως και οι εκτιμημένοι συντελεστές των σταθερών μεταβλητών FMTEA, Innovation, EGCC, FINFEN, Motivation, Taxes, RD και GDP αναφέρουν πως όπως προαναφέρθηκε μια μονάδα αύξησης της τιμής τους επιφέρει αύξηση ή μείωση της μέσης τιμής της μεταβλητής GEM κατά την τιμή του κάθε συντελεστή εκτίμησης. Η αύξηση ή μείωση ορίζεται από το πρόσημο της κάθε τιμής κάθε φορά.

Σχετικά με τις τιμές p-value, παρουσιάζουν το εάν είναι υπάρχει ή όχι στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στις μεταβλητές X και Y. Αν ο συντελεστής p-value είναι μικρότερος από 0,01 σε διάστημα εμπιστοσύνης 99%, 0,05 σε διάστημα εμπιστοσύνης 95% και 0,1 σε διάστημα εμπιστοσύνης 90% τότε είναι δυνατή η εκτίμησης της παραμέτρου B. Στις εκτιμήσεις αναφέρεται με τη χρήση του συμβόλου * Το εκάστοτε επίπεδο σημαντικότητας, το 99% με ***, το 95% με ** και το 90% με *

* Εν συνεχεία απορρίπτοντας την H₀ ότι ο συντελεστής B μια μεταβλητής X ισούται με 0 (H₁ διάφορη του 0), στις περιπτώσεις που το p-value είναι μικρότερο από τα ελεγχόμενα όρια παρατηρείται πως υπάρχει έστω και μια ανεξάρτητη μεταβλητή στο υπόδειγμα της γραμμικής παλινδρόμησης η οποία επηρεάζει την εξαρτημένη μεταβλητή. Η τιμή της εξαρτημένης μεταβλητής σε αυτή την περίπτωση ερμηνεύετε στατιστικά σημαντικά και καθίσταται έτσι το υπόδειγμα της παλινδρόμησης κατάλληλο για πρόβλεψη.

Έπειτα από τις παλινδρομήσεις ακολουθούν τα αποτελέσματα των εκτιμήσεων στον πίνακα που ακολουθεί.

Παλινδρομήσεις (Regressions 1-2) (επεξεργασία συγγραφέα)

Ερμηνευτικές Μεταβλητές (X)	Εξαρτημένη Μεταβλητή : Γυναίκεια Επιχειρηματικότητα (GEM)	
	EQ1	EQ2
Constant	71,17786 (0.0209)	33.66382 (0.0000)
RD	-16.95549 (0,09945)*	
GDP		-0.377852 (0,0064)***
Observations	121	190
R2	0,103933	0,112943
Notes: OLS estimation; ***,** and * indicate significance at 1%, 5% and 10% level respectively (White-heteroscedasticity-robust standard errors in parenthesis)		

EQ1

Στην πρώτη παλινδρόμηση, η εξαρτημένη μεταβλητή είναι η γυναικεία επιχειρηματικότητα και η ανεξάρτητη μεταβλητή τα Δημόσια έξοδα σε έρευνα και ανάπτυξη . Μετά από τον έλεγχο Hausman, έγινε επιλογή του μοντέλου Σταθερών Επιδράσεων ως καταλληλότερο μοντέλο.

Εδώ παρατηρείται πως τα πρόσημα των εκτιμήσεων συμφωνούν με την οικονομική θεωρεί. Ο συντελεστής της τιμής των Δημόσιων εξόδων σε έρευνα και ανάπτυξη παρουσιάζει αρνητικό πρόσημο. Ταυτόχρονα είναι εμφανές πως το p-value της εξαρτημένης μεταβλητής είναι στατιστικά σημαντικό αφού ο δείκτης p-value = 0,09945 (σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 90%). Εδώ ο συντελεστής προσδιορισμού R^2 ισούται με 0.103933, γεγονός που συνεπάγεται ότι το υπόδειγμα ερμηνεύει σε κάποιο βαθμό καλά την μεταβλητότητα των δεδομένων σε ποσοστό 10,3%. Η Συνάρτηση της παλινδρόμησης του μοντέλου που προέκυψε με τη Μέθοδο των Σταθερών Επιδράσεων διαμορφώθηκε ως εξής $GEM = 71,17786 - 16.95549RD + U_{it}$.

EQ2

Στην δεύτερη παλινδρόμηση, η εξαρτημένη μεταβλητή είναι πάλι η γυναικεία επιχειρηματικότητα και η ανεξάρτητη μεταβλητή το εθνικό κατά κεφαλήν ακαθάριστο προϊόν. Μετά από τον έλεγχο Hausman, έγινε επιλογή του μοντέλου Σταθερών Επιδράσεων ως καταλληλότερο μοντέλο.

Εδώ παρατηρείται πως τα πρόσημα των εκτιμήσεων συμφωνούν με την οικονομική θεωρεί. Ο συντελεστής της τιμής του εθνικού κατά κεφαλήν ακαθάριστου προϊόντος παρουσιάζει αρνητικό πρόσημο. Ταυτόχρονα είναι εμφανές πως το p-value της εξαρτημένης μεταβλητής είναι στατιστικά σημαντικό αφού ο δείκτης p-value = 0,0064 (σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 99%). Εδώ ο συντελεστής προσδιορισμού R^2 ισούται με 0.112943, γεγονός που συνεπάγεται ότι το υπόδειγμα ερμηνεύει σε κάποιο βαθμό καλά την μεταβλητότητα των δεδομένων σε ποσοστό 11,2%. Η Συνάρτηση της παλινδρόμησης του μοντέλου που προέκυψε με τη Μέθοδο των Σταθερών Επιδράσεων διαμορφώθηκε ως εξής $GEM = 33,66382 - 0,377852GDP + U_{it}$.

Ερμηνευτικές Μεταβλητές (X)	Εξαρτημένη Μεταβλητή : Γυναίκεια Επιχειρηματικότητα (GEM)					
	EQ3	EQ4	EQ5	EQ6	EQ7	EQ9
Constant	14.97078 (0.3071)	5.264157 (0.7520)	32.43912 (0.0000)	35.13941 (0.2586)	47.35424 (0.0203)	30.55408 (0.3128)
Taxes	0.3071 (0.3888)					
FMTEA		40.85020 (0.1799)				
Motivation			-1.171374 (0.4030)			
Innovation				-0.239076 (0.6233)		
EGCC					-0.35759 (0.2895)	
RD						4.308371 (0.7514)
GDP						-0.424269 (0.1238)
Observations	121	121	121	87	112	121
R2	0.035684	0.101236	0.007373	0.002851	0.116954	0.057255
Notes: OLS estimation; ***,** and * indicate significance at 1%, 5% and 10% level respectively (White-heteroscedasticity-robust standard errors in parenthesis)						

Όσον αφορά τις EQ3, EQ4, EQ6, EQ9 παρατηρήθηκε πως η Σταθερά Constant δεν ήταν στατιστικά σημαντική κατά το p-value της καθώς και η ανεξάρτητη μεταβλητή δεν παρουσίαζε στατιστική σημαντικότητα. Οι EQ5 και EQ7 παρόλο που είχαν στατιστικά σημαντικότητα στη σταθερά τους παρατηρήθηκε πως δεν παρουσίαζε στατιστική σημαντικότητα η ανεξάρτητη μεταβλητή.

Τα πιο σημαντικά προβλήματα που είναι πιθανό να εμφανιστούν γενικότερα είναι αυτά της πολυσυγγραμικότητας, της ετεροσκεδραστικότητας και της αυτοσυσχέτισης. Τα προβλήματα αυτά αναφέρονται κυρίως στην εγκυρότητα των στατιστικών ελέγχων. Πιο συγκεκριμένα, τα βασικά προβλήματα δημιουργούνται

όταν οι τιμές του διαταρακτικού όρου χαρακτηρίζονται από ετεροσκεδαστικότητα και αυτοσυσχέτιση.

Μια σημαντική υπόθεση του κλασικού μοντέλου γραμμικού υποδείγματος είναι ότι δεν υπάρχουν ακριβείς γραμμικές σχέσεις μεταξύ των ερμηνευτικών μεταβλητών. Η πολυσυγγραμικότητα είναι ένα σοβαρό πρόβλημα λόγω του γεγονότος ότι επηρεάζει την ερμηνεία καθώς και την αξιοπιστία των αποτελεσμάτων των εκτιμήσεων. Οι πιο σημαντικές συνέπειες της πολυσυγγραμικότητας σχετίζονται με την ακρίβεια των συντελεστών, λόγω των διακυμάνσεων οι οποίες τείνουν να είναι μεγάλες. Επιπλέον υπάρχουν προβλήματα στην σταθερότητα των συντελεστών και στη δυνατότητα σφάλματος εξειδικεύσεων. Μέσω του πίνακα Correlation Matrix παρατηρείται πως δεν υπάρχει πολυσυγγραμικότητα στις μεταβλητές της μελέτης. Αυτό το γεγονός συμβαίνει λόγω του ότι δεν υπάρχουν μεγάλες θετικές ή αρνητικές τιμές γεγονός που παρουσιάζει μεγάλο βαθμό συσχέτισης.

Σχετικά με την εμφάνιση της ετεροσκεδαστικότητας προκύπτει όταν παραβιάζεται η υπόθεση της σταθερής διακύμανση του όρου σφάλματος, αυτό κατά κύριο λόγο συμβαίνει σε υποδείγματα τα οποία για την εκτίμησή τους χρησιμοποιούνται σε διαστρωματικά στοιχεία. Αν και η εμφάνιση της ετεροσκεδαστικότητας δεν επηρεάζει την αμεροληψία καθώς και τη γραμμικότητα των εκτιμητών των συντελεστών ενός υποδείγματος τα οποίοι είναι απόρροια της μεθόδου των ελαχίστων τετραγώνων. Οι συγκεκριμένοι εκτιμητές δεν είναι αποτελεσματικοί, αφού δεν παρουσιάζουν μικρότερη διακύμανση. Με σκοπό να αποφευχθεί η ετεροσκεδαστικότητα πραγματοποιήθηκε η επιλογή white cross-section στις παλινδρομήσεις που πραγματοποιήθηκαν.

Συνοψίζοντας όλα τα προαναφερθέντα παρατηρήθηκε πως τα δύο μοντέλα που προέκυψαν είχαν ικανοποιητικούς συντελεστές προσδιορισμού R^2 . Συνεπώς υπάρχει καλή προσαρμογή στα δεδομένα και ερμηνεύουν σε αποδεκτό ποσοστό τη συνολική μεταβλητότητα της εξαρτημένης μεταβλητής.

Στις δύο περιπτώσεις που βρέθηκαν ευθείες παλινδρόμησης έγινε χρήση των σταθερών επιδράσεων (Fixed Effects Model) με τη χρήση του Hausman Test που εφαρμόστηκαν στην εκάστοτε περίπτωση.

Οι συντελεστές των μεταβλητών που σχετίζονταν με τα Δημόσια έξοδα σε έρευνα και ανάπτυξη (RD) και το εθνικό κατά κεφαλήν ακαθάριστο προϊόν (GDP)

είχαν ίδιο πρόσημο στις δύο παλινδρομήσεις και ελέγχθηκαν σε επίπεδο σημαντικότητας 90% και 99% αντίστοιχα. Το αρνητικό πρόσημο παρουσίαζε πως με την αύξηση του χρόνου υπήρχε μείωση στην γυναικεία επιχειρηματικότητα στις χώρες της Ε.Ε (EU27).

Κεφάλαιο 7

Συμπεράσματα

Η ευρωπαϊκή οικονομία εξαρτάται από τη ζωντάνια των επιχειρήσεων της και από τις προοπτικές που προσφέρει η επιχειρηματικότητα. Η επιχειρηματικότητα είναι ένας ισχυρός μοχλός οικονομικής ανάπτυξης και δημιουργίας θέσεων εργασίας, ειδικά όταν οι μικρές επιχειρήσεις γίνονται μεγάλες εταιρείες.

Οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν μια μεγάλη δεξαμενή υπό εκμετάλλευση του επιχειρηματικού δυναμικού στην Ευρώπη. Κατά μέσο όρο, οι γυναίκες αντιπροσωπεύουν λιγότερο από το 30% των επιχειρηματιών στην Ευρώπη και ο αριθμός αυτός παρέμεινε στατικός κατά την τελευταία δεκαετία. Επίσης, όταν ξεκινούν τη δική τους επιχείρηση, οι γυναίκες τείνουν να έχουν πιο συντηρητικές επιχειρηματικές φιλοδοξίες και να έχουν λιγότερη κλίση για να μεγαλώσουν.

Τα εμπόδια για την επιχειρηματικότητα των γυναικών είναι εν μέρει κοινωνικά και εν μέρει οικονομικά. Οι πρωτοβουλίες που απευθύνονται ειδικά στις γυναίκες μπορούν να βοηθήσουν στην αντιμετώπιση των αυτοπεριορισμών. Για παράδειγμα, η γνωστοποίηση και ορατότητα των θετικών προτύπων ρόλων ή η δημιουργία επιχειρηματικών δικτύων που έχουν διάσταση φύλου αποτελούν μέρος της απάντησης στη σχετική έλλειψη εμπιστοσύνης των γυναικών και τη συντηρητική στάση απέναντι στον κίνδυνο.

Οι γυναίκες πλήττονται δυσανάλογα από τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν όλοι οι επιχειρηματίες: η ψηφιοποίηση και η πρόσβαση στη χρηματοδότηση. Οι γυναίκες επιχειρηματίες θα πρέπει να ενθαρρύνονται να έχουν πρόσβαση σε όλα αυτά τα είδη χρηματοδότησης, μέσω μέτρων που λαμβάνουν υπόψη τις ειδικές ανάγκες τους. Δεδομένων των μεγάλων διαφορών μεταξύ των οικονομικών καταστάσεων στις διάφορες περιφέρειες της ΕΕ και στα κράτη μέλη, η στήριξη αυτή πρέπει να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, με τη βοήθεια του ευρωπαϊκού επιπέδου.

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονήθηκε με στόχο να μελετήσει τη γυναίκεια επιχειρηματικότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση της κρίσης με ανάλυση 27 χωρών συμπεριλαμβανομένης και της περίπτωσης της Ελλάδας. Τα έτη που μελετήθηκαν είναι μεταξύ 2006 και 2018. Χρησιμοποιήθηκαν panel data μέσω του

Οικονομετρικού Προγράμματος E VIEWS 8. Και τα δεδομένα αντληθήκαν από την πηγή των δεδομένων είναι η Eurostat, το καταλληλότερο μοντέλο για την εξήγηση των σχέσεων των μεταβλητών ήταν το μοντέλο Σταθερών επιδράσεων. Σημαντικό είναι πως υπήρξε στατιστική σημαντικότητα ανάμεσα στις σχέσεις των δημόσιων εξόδων σε έρευνα και ανάπτυξη και της Γυναικείας επιχειρηματικότητας καθώς και των εθνικών κατά κεφαλήν ακαθάριστων προϊόντων και της Γυναικείας επιχειρηματικότητας (σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 90% και 95%). Αυτές οι σχέσεις ήταν αρνητικές δηλαδή η αύξηση των δημόσιων εξόδων σε έρευνα και ανάπτυξη και των εθνικών κατά κεφαλήν ακαθάριστων προϊόντων φάνηκε να επηρεάζουν αρνητικά την γυναικεία επιχειρηματικότητα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Ιωαννίδης, Σταύρος, Άγγελος Τσακανίκας και Στελίνα Χατζηχρήστου. "Η επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2009-2010: αναζητώντας διέξοδο από την κρίση." *IOBE, Αθήνα* (2010).

Λαμπριανίδης, Θεολόγος, et al. "Ανθρώπινο Δυναμικό και Περιφερειακές ανισότητες στην Ελλάδα." (2016).

Τριμηνιαία έκθεση για την ελληνική οικονομία (Έκθεση IOBE 2014)

Ξένα

Abel, Ernest L., and Michael L. Kruger. "Symbolic significance of initials on longevity." *Perceptual and motor skills* 104.1 (2007): 179-182.

ABSTRACT : This study examines "alertness" (Kirzner, 1973, 1979) and entrepreneurs' social networks to the opportunity recognition process ... Kirzner, IM (1973)

Ács, Zoltán J., Niels Bosma, and Rolf Sternberg. *The entrepreneurial advantage of world cities: evidence from global entrepreneurship monitor data*. No. 2008, 063. Jena economic research papers, 2008.

Agarwal, Ashok, et al. "A unique view on male infertility around the globe." *Reproductive biology and endocrinology* 13.1 (2015): 37.

Baron, R. A., & Henry, R. A. (2011). Entrepreneurship: The genesis of organizations. In *APA handbook of industrial and organizational psychology, Vol 1: Building and developing the organization*. (pp. 241-273). American Psychological Association.

Bosma, Niels, and Rebecca Harding. "Global entrepreneurship monitor." *Executive report* (2008).

Cabrera, Ezilda María, and David Mauricio. "Factors affecting the success of women's entrepreneurship: a review of literature." *International Journal of Gender and Entrepreneurship* (2017).

Dagnan, D., Trout, A., Jones, J., & McEvoy, J. (1996). Changes in quality of life following a move from hospital to a small community unit for people with learning disabilities and challenging behaviour. *The British Journal of Development Disabilities*, 42(83), 125-135.

Dawson, C., & Henley, A. (2012). "Push" versus "pull" entrepreneurship: an ambiguous distinction?. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*.

Drucker, Peter F. "The changed world economy." *Foreign Aff.* 64 (1985): 768.

Gidarakou, Isabella, Anastasia Xenou, and Kalliopi Theofilidou. "Farm women's new vocational activities: Prospects and problems of women's cooperatives and small on-farm businesses in Greece." *Journal of Rural Cooperation* 28.1 (2000): 19-38.

Hisrich, R.D. & Peters C.G. (1996). 'Women & minority Entrepreneurs: A comparative analysis' in J. Hornaday, E. Shills, J. Timmons & K. Vesper (eds), *Frontier of Entrepreneurship Research*, Wellesley, M.A.: Boston Center for Entrepreneurial Studies. Pp 566-587.

Hoffmann A. Junge M. Malchow-Møller N. (2015) Running in the family: parental role models in entrepreneurship, *Small Business Economics* 44(1)18-19 ·

Jamali, Dima. "Constraints and opportunities facing women entrepreneurs in developing countries: A relational perspective." *Gender in management: an international journal* 24.4 (2009): 232-251.

Jones Jr, Don, Simon Marlow, and Satnam Singh. "Parallel performance tuning for Haskell." *Proceedings of the 2nd ACM SIGPLAN symposium on Haskell*. 2009.

Markman, Gideon D., Robert A. Baron, and David B. Balkin. "Are perseverance and self-efficacy costless? Assessing entrepreneurs' regretful thinking." *Journal of Organizational Behavior: The International Journal of Industrial, Occupational and Organizational Psychology and Behavior* 26.1 (2005): 1-19.

Marlow, Susan, and Maura McAdam. "Gender and entrepreneurship." *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research* (2013).

Mitchelmore, Siwan, and Jennifer Rowley. "Entrepreneurial competencies of women entrepreneurs pursuing business growth." *Journal of small business and enterprise development* (2013).

Orhan, Muriel, and Don Scott. "Why women enter into entrepreneurship: an explanatory model." *Women in management review* (2001).

Peters, Michael P., and Candida G. Brush. "Market information scanning activities and growth in new ventures: A comparison of service and manufacturing businesses." *Journal of Business Research* 36.1 (1996): 81-89.

Stevenson and Gumpert, Mar.–April 1985 HH Stevenson, DE Gumpert The heart of entrepreneurship. *Harvard Business Review* (Mar.–April 1985)

Stevenson, Howard H., et al. *New business ventures and the entrepreneur*. Homewood, IL: Irwin, 1989.

STRUYS*, W. A. L. L. Y. "The future of the defence firm in small and medium countries." *Defence and peace economics* 15.6 (2004): 551-564.

Sullivan, Diane M., and William R. Meek. "Gender and entrepreneurship: a review and process model." *Journal of managerial psychology* (2012).

Theodoropoulou, Angeliki, and Ioannis E. Koutroubakis. "Ischemic colitis: clinical practice in diagnosis and treatment." *World journal of gastroenterology: WJG* 14.48 (2008): 7302.

Διαδικτυακοί τόποι

<https://darpe.me/the-european-commission-encourages-womens-entrepreneurship-in-turkey/>

https://ec.europa.eu/growth/smes/promoting-entrepreneurship/we-work-for/women_en

https://ec.europa.eu/growth/content/study-statistical-data-women-entrepreneurs-europe-0_en

<https://www.southeusummit.com/europe/closing-the-gender-gap-on-entrepreneurship-in-europe/>